

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

ÚSTAV ČESKÉHO JAZYKA A TEORIE KOMUNIKACE

Diplomová práce

Mgr. Michaela Hunalová

Dynamika jazykových prostředků v současných masových médiích

Dynamics of Language Expression in Contemporary Mass Media

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc.

Poděkování

Děkuji své vedoucí doc. PhDr. Ivaně Bozděchové, CSc. za její ochotu, čas a za velmi podnětné připomínky a návrhy na zlepšení práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 6. srpna 2018

Michaela Hunalová

Klíčová slova

dynamika jazyka, jazykové inovace, masová média, mediální diskurz, neologismy, slovotvorba, zpravodajství

Keywords

language dynamics, language innovation, mass media, media discourse, neologism, word formation, reporting

Abstrakt

Diplomová práce s názvem Dynamika jazykových prostředků se zabývá srovnáním jazykových inovací na jazyce zpravodajství vysílacího a tištěného masového média. Klade si za cíl identifikovat a popsat aktuální a přibývající inovační jevy a procesy lexikální a slovotvorné. Materiál, ze kterého byl jazyková data excerpována, byl získán z mediálního archivu společnosti Newton Media. Srovnávány jsou identifikované inovace v jazyce hlavního zpravodajského pořadu ČT Události (vysílaný denně od 19 hod) s jazykem titulních stran vybraného soukromého deníku (MF DNES) v rámci jednoho kalendářního roku (2016). Tento jazykový materiál zahrnuje 17723 televizních zpráv a 1174 novinových článků. Ačkoliv identifikované jazykové inovace vykazují obdobné tendence, jejich realizace se v jednotlivých médiích liší.

Abstract

The main objective of this thesis called “Language Innovations in Mass Media” is to identify and compare language innovations in articles produced by major printed mass medium with language innovations in news programme broadcasted by public TV channel. Thesis aims to describe actual trends of language innovations, specifically lexical and word-building process. Overall, author analysed language of 17,723 reports and 1,174 articles from TV programme Události (produced by Česká televize and broadcasted daily at 7pm) and front pages of daily newspaper (MF DNES) from one-year period. Author detects similar patterns in terms of language innovations in both sources, however, the realization of the innovations is different.

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	POJEM DYNAMIKA LEXIKA	7
2.1	DYNAMICKÉ PROCESY	7
2.2	INOVACE	8
2.2.1	<i>Konkurence lexikálních jednotek</i>	<i>10</i>
2.3	VYMEZENÍ POJMŮ PRO ÚČELY TÉTO PRÁCE	10
3	JAZYK ZPRAVODAJSTVÍ.....	12
3.1	STYLISTICKÉ TEORIE	12
3.1.1	<i>Jazyk zpravodajství</i>	<i>14</i>
3.1.2	<i>Otázka variety češtiny užívané ve zpravodajství</i>	<i>14</i>
3.1.3	<i>Lexikum.....</i>	<i>15</i>
3.2	TEORIE MEDIÁLNÍ KOMUNIKACE	18
4	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	20
4.1	UDÁLOSTI ČESKÉ TELEVIZE.....	20
4.2	TITULNÍ STRANA MLADÉ FRONTY DNES	21
5	METODOLOGIE.....	22
6	ANALYZOVANÉ JAZYKOVÉ INOVACE.....	23
6.1	UDÁLOSTI ČESKÉ TELEVIZE	24
6.1.1	<i>Absolutní inovace.....</i>	<i>24</i>
6.1.2	<i>Porušení normy stylu</i>	<i>24</i>
6.1.3	<i>Obrazná pojmenování.....</i>	<i>39</i>
6.1.4	<i>Víceslovná pojmenování</i>	<i>44</i>
6.2	TITULNÍ STRANA MLADÉ FRONTY DNES	46
6.2.1	<i>Absolutní inovace.....</i>	<i>46</i>
6.2.2	<i>Porušení normy stylu</i>	<i>52</i>
6.2.3	<i>Obrazná pojmenování.....</i>	<i>53</i>
6.2.4	<i>Víceslovná pojmenování</i>	<i>57</i>

7	KOMPARACE DAT ZÍSKANÝCH Z VYSÍLACÍHO A TIŠTĚNÉHO MÉDIA.....	59
8	ZÁVĚR	62
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
	PŘÍLOHA 1.....	72

1 Úvod

Předkládaná práce si klade za cíl postihnout dynamiku, tj. proměnu, jazykových prostředků užívaných masovými médii, která se v jejich obsahu projevila v kalendářním roce 2016, a být tak jedním z dílčích příspěvků ke zkoumání jazyka publicistiky. Práce se zabývá vybranými prostředky masových médií mluvených i psaných a jejich komparací. Toto tradiční téma bylo zvoleno vzhledem k autorčinu zájmu na jazykových inovacích a zároveň faktu, že se zabývá mediálním diskurzem.

První kapitola vymezuje pojmy, které jsou stěžejní pro následující práci. Spolu s pojmy jazyková dynamika či inovace se budeme zabývat otázkou konkurenčních jazykových prostředků. Učiníme tak v kontextu prací, jež se v posledních letech zabývaly tématy vývoje jazyka, dynamiky slovní zásoby a analýzy textů masových médií z lexikálního či stylového hlediska.

Druhá kapitola za pomoci odborné literatury stručně charakterizuje jazyk masových médií, konkrétně žánru zpravodajství. Zaměříme se především na práce stylistické, popřípadě práce z oboru teorie masové komunikace. Jazykové inovace se do povědomí většiny mluvčích a později i do jejich úzu často dostávají skrze masová média. Přesto však vzhledem k normativním požadavkům obsaženým ve zvoleném žánru zpravodajství nepředpokládáme jazykové inovace zásadní či převratné.

Třetí kapitola konkrétně představí materiál zkoumaný v naší práci. Nejprve se budeme zabývat obecnou charakteristikou hlavního zpravodajského pořadu české veřejnoprávní televize ČT1, poté se zaměříme na zvolený deník Mladou frontu DNES, popíšeme jeho postavení na českém mediálním trhu, jeho podobu i funkci titulní strany, jež byla pro naše účely vybrána jako materiál pro excerpci.

Ve čtvrté kapitole bude detailně představen postup naší práce, která je především prací materiálovou. Materiál pro excerpci byl získán v databázi mediálních obsahů společnosti Newton Media.

Pátá a šestá kapitola se věnují konkrétním příkladům jazykové dynamiky. Materiál představuje sice pouze jeden žánr, ten však přináší témata z různých komunikačních oblastí. Jednotlivé jevy jsou tedy nejprve nahlíženy z hlediska lexikologického i slovotvorného a poté řazeny tematicky. Předposlední kapitola bude věnována srovnání identifikovaných jevů, zhodnocení jejich povahy a snaze o vyvození tendencí, které se ve vybraném vzorku z hlediska jazykové dynamiky projeví.

2 Pojem dynamika lexika

2.1 Dynamické procesy

Pojem dynamika používaný v nejrůznějších oborech každodenního života podle Slovníku spisovné češtiny (2005) odpovídá pohybu nebo vývoji nějakého jevu. Dynamický proces tedy v nejobecnějším významu představuje plynulý vývoj či proměnu nějaké entity. V lingvistickém kontextu se pojem dynamika používá nejčastěji, kromě popisu diachronního vývoje, v souvislosti se zkoumáním jazyka v tak krátkém časovém horizontu, aby tyto procesy bylo možné nazvat synchronními (viz např. Brabcová a Štícha, 1988, s. 7). Hladká (2012, s. 96) se k dynamice jazykové vyjadřuje v kapitole s názvem Změny slovní zásoby. Jazyková dynamika je pak přirozenou vlastností každého živého jazyka (Chloupek, 1988, s. 9). Zároveň není překvapující, že o dynamice jazykových prostředků se uvažuje především v souvislosti s progresivním vývojem či přeměnou společnosti (např. Gazda, 2012, Junková 2010). Změny v jazyce však probíhají i kvůli faktorům tkvícím v jeho systému a prostřednictvím nekontrolovatelného užívání jazyka jeho mluvčími (Němec, 1968, s. 151).

Na dynamické procesy v jazyce můžeme pohlížet dvěma přístupy: jako na dynamiku vnitřní struktury a systému a dynamiku vnější, tedy dynamiku mluvních aktů a komunikace jako celku (Chloupek, 1988, s. 10). Každý lingvista zabývající se inovačními tendencemi, tedy procesy opačnými k tendencím zachování stávajícího stavu jazyka (Jedlička, 1980, s. 178), přichází se svou funkční definicí dynamiky, modifikovanou pro účely své metody zkoumání. První ucelenou reflexí dynamiky jazyka je Mathesiův požadavek na pružnou stabilitu jazyka v rámci vymezení jazykové kultury podle Pražského lingvistického kroužku (Brabcová a Štícha, 1988, s. 7).

Josef Hrbáček (1988), který s dynamikou jazykových prostředků pracuje v oblasti koherence textu, ve své práci vymezuje dynamiku jako napětí mezi ustupujícími a nově nastupujícími prostředky. Toto napětí se podle autora projevuje v oblasti stylového příznaku, kdy se mění vztah mezi hovorovými a knižními prostředky. K postižení dynamiky

jazykových prostředků je nutné zkoumat i jejich frekvence a pozice v centru či na periferii slovní zásoby daného jazyka.¹

Podle Chloupka (1988, s. 10) se dynamika jazyka projevuje „narůstáním prvků, vytlačováním jiných a jejich nové organizací“ vždy v souvislosti s aktuální komunikační potřebou. Autor zároveň zdůrazňuje konotační význam komplexnosti pojmu dynamika.

Niševa (2014) ve své práci používá pro označení procesů spjatých s obnovením českého lexika společně s dynamikou jazyka spojení inovační proces. Tato pojmenování používá zaměnitelně. Inovace v rovině lexikální pak odpovídá termínu neologismus (Čechová, 1988, s. 106). Za nejúčinnějšího iniciátora pohybu spisovné normy prohlašuje Hlavsa (1988, s. 65) právě hromadné sdělovací prostředky, kterými se ve své práci budeme zabývat i my. Důvodem je fakt, že styl masových médií nejvíce reaguje na společenské změny (Junková, 2003, s. 106).

2.2 Inovace

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že dynamika jazyka se neprojevuje pouze prostřednictvím posouvání jazykových prostředků na ose hovorovost – knižnost², ale i vznikem prostředků zcela nových. Takové lexikální jednotky budeme nazývat inovacemi absolutními. Inovace v lexiku jazyka se projevuje i sémantickou změnou stávajících

¹ Tento poslední krok je vzhledem k aktuálnosti a příznaku novosti námi excerpovaných výrazů velice obtížné postihnout. Uvažujeme zde totiž o budoucím vývoji lexika. Neologismus, neosémantismus či aktualizace obrazného pojmenování atp. se mohou stát novým jazykovým prostředkem, který budou mluvčí češtiny používat a stane se tak součástí jejich slovní zásoby, nebo může aktualizace užítá v našem materiálu být pouhým okazionalismem a zůstat pouze v diskurzu svého autora (Martincová, 2005).

² V jazycích bývá tendence zaplňovat stylově neutrální lexém. Pokud není pozice obsazena, posouvají se na ni výrazy častěji v oblasti hovorové než knižní. Ty potom ztrácejí stylový příznak (Čechová, 1988, s. 158). Posuzování stylové příslušnosti lze jen těžko zachycovat v kodifikačních příručkách především kvůli pohyblivosti vybraných výrazů na ose hovorovost – knižnost v čase. Stylovou příslušnost tak hodnotíme vzhledem k jazykovému povědomí rodilých mluvčích.

lexikálních jednotek, vznikem ustálených slovních spojení, dále přejímáním³ a zánikem⁴ slov (Hladká, 2012, s. 97).

Motivací vzniku absolutní inovace může být potřeba pojmenovat nově vzniklou entitu, kterou nechceme pojmenovávat jejím opisem, či právě zaplnění prázdné pozice lexika pro různé stylové příznaky pojmenování jednoho denotátu.

V souvislosti s identifikací lexikálních jednotek a následnými lexikografickými pracemi s nimi se nevyhneme uvažování o jednoslovnosti či víceslovnosti pojmenování.⁵ Problematika víceslovných pojmenování tkví v rozostřené hranici mezi nimi a volnými spojeními slov či situačními kolokacemi.⁶ Víceslovná pojmenování mají sice formálně více členů, významově ale představují jeden celek, což se projevuje např. i nemožností náhrady některého ze členů synonymem (Hladká, 2012, s. 70). Podle Hladké (2012, s. 99) jsou víceslovné jednotky po svém ustálení rovnocenné s lexikálními jednotkami jednočlennými. Stanovení přesné hranice, kdy se již jedná o ustálené spojení více slov, je obtížné obzvláště v našem případě zkoumání proměnlivosti jazyka. Martincová (2005, s. 212) poukazuje i na nestálost definic víceslovných pojmenování faktem, že víceslovná pojmenování bývají řazena na roveň i do kontrastu s frazémy.

Teorií pojmenování se ve svých pracích zabýval např. Jaroslav Kuchař, který pro určení víceslovného pojmenování připomíná potřebu reflektovat jazykovou i mimojazykovou okolnost: Na zřeteli musíme mít, „zda a do jaké míry je označovaný obsah členem pojmoslovného systému, např. terminologického.“ (Kuchař, 1963, s. 107) Z jazykových faktorů pak jmenuje především syntaktickou nezávislost alespoň jednoho ze členů spojení, obsahovou korelaci s jednoslovným pojmenováním a opakovatelnost víceslovného pojmenování v jiném kontextu (Kuchař, 1963, s. 108). Stejně jako u nově

³ A jejich adaptací na různé úrovni. Přičemž čeština má výraznou tendenci k asimilaci neflektivních výrazů (Čechová, 1988, s. 111)

⁴ Zánik stávajících lexikálních jednotek je ovšem mnohem obtížnější postihnutelný. Mezi motivaci zániku slov patří např. zánik pojmenovávané skutečnosti, internacionalizace či naopak autochtonizace lexika (Němec, 1968, s. 152).

⁵ „Přiřazení jazykové formy k určitému obsahu (též pojmenovací akt) i rezultat tohoto procesu (též pojmenovací jednotka). Pojmenovací akt je vždy záležitostí konkrétní promluvy, pojmenovací jednotka však nemusí být v daném okamžiku vytvářena, většinou je pouze vybírána z existujících lexémů (tj. z jaz. systému) a aktualizována. Aktualizaci umožňuje pružnost lexikálního významu.“ (Hladká, 2017)

⁶ Pod pojmem kolokace rozumíme společně např. s Čermákem (2011) smysluplné spojení více lexémů podmíněné vzájemnou kompatibilitou.

vzniklého jednoslovného pojmenování se i zde uvažuje o motivaci vzniku, a sice prostřednictvím analýzy motivace vzniku jednotlivých členů a jejich spojení. Takováto motivace je pak nazývána motivací syntaktickou (tamtéž).

2.2.1 Konkurence lexikálních jednotek

Užitím nových lexikálních jednotek (ať už jednoslovných nebo víceslovných) vzniká potřeba vymezit jejich vztah k ostatním jednotkám slovní zásoby. Tyto vztahy mohou být vyjádřeny čistě v rovině sémantické, ale i stylistické. Jednotky, které máme v určitém komunikátu možnost použít tak, aby odkazovaly ke stejnému denotátu, si na základě stylové příslušnosti tzv. konkurují⁷ (Dokulil, 1962). Junková (2010, s. 47) konkurentem rozumí „jazykový prostředek, který užíváme v oblasti užívání jiného jazykového prostředku.“⁸ Jelínek (2012) v tomto kontextu používá termín konkurenční množiny a definuje jej následovně: „Jde o seskupení takových prostředků, které realizují základní komunikační záměr původce jazykového projevu, a mohou se proto zaměňovat. Přitom se prvky konkurenčních množin mohou lišit většími nebo menšími sémantickými a stylistickými rozdíly.“ (Jelínek, 2012, s. 730)

Podle Dokulila (1962) je právě konkurence jazykových prostředků projevem dynamiky jazyka. Přitváření nové lexikální jednotky jako synonyma⁹ k jednotce již existující je podle Martincové (1997, s. 162) jednou z možných typů vzniku konkurence.¹⁰

2.3 Vymezení pojmů pro účely této práce

Pro účely této práce budeme vycházet z Hrbáčkova napětí mezi stylovými příznaky daných pojmenování. Materiálem, ve kterém inovační či dynamizující prostředky identifikujeme, jsou obsahy masových médií. Masová média používají jazykové prostředky

⁷ Kromě pojmu konkurence se v odborné literatuře (např. Dokulil, 1962, Martincová, 1997) setkáváme i s pojmem paralelismus jazykových prostředků (u výše zmíněných autorů v souvislosti se slovotvorbou).

⁸ Mathesius (1966, s. 103) označuje stylovou oblast typickou pro určitý jazykový prostředek jako oblast domovskou.

⁹ Otázkou možnosti existence absolutních synonym se v oboru mediálních studií zabývala např. Minářová (2011).

¹⁰ Podle Martincové (1997, s. 162) tedy vyjadřuje též obsah, ale jelikož se její práce zabývá slovotvorným materiálem, konstatuje, že nově vzniklá lexikální jednotka je utvořena jiným komponentem.

typické pro určitou stylovou vrstvu. Pokud se objeví prostředek této vrstvě nenáležící, tak i když v rámci jiného diskurzu alespoň ke čtenářově pasivní slovní zásobě náleží, přitáhne čtenářovu pozornost (Čechová, 1988). Pro nás bude stěžejní fakt, že hledaný výraz či slovní spojení má v češtině konkurent pro daný jazykový diskurz i nepříznačový.¹¹

Stylová příslušnost lexikálních jednotek není vždy ve výkladových slovnících zachycena (viz Křístek, 2005).¹² V případě, kdy tomu tak je, budeme vycházet z údajů získaných prostřednictvím webového hnízda LEXIKO.¹³ I v těchto případech musíme však brát zřetel na slohověpříslušenskou proměnlivost¹⁴ a fakt, že jednotky zcela nové ještě ani stálou příznakovou hodnotu nemají (srov. Čermák, 2011).

Druhou oblastí zkoumaných lexikálních jednotek jsou inovace absolutní. Neologická pojmenování, která pojmenovávají entitu stávající novým výrazem či skutečnosti úplně nové.

U později zmiňované oblasti nás bude zajímat i proces ustalování inovací v centru či na periferii slovní zásoby češtiny. Z údajů Českého národního korpusu můžeme ověřit, zda se tedy jedná o okazionalizmy¹⁵ či produktivní slovotvorné typy.

¹¹ Viz např. výše zmiňovanou Junkovou, 2010.

¹² Taxonomii k určení porušování jazykové normy zpravodajského stylu a prostředků, kterými bylo tohoto narušení dosaženo, sestavili badatelé z olomoucké univerzity. Hodnocení porušování normy mělo ukázat nakolik mohou užitá jazykové prostředky narušovat „informační kvalitu“ sdělení (Jílek, Bednaříková, Svobodová et. al., 2015).

¹³ Webové hnízdo o novodobé české slovní zásobě a výkladových slovnících. Dostupné z <http://lexiko.ujc.cas.cz/>.

¹⁴ Právě zvláště u relativně nově vzniklých pojmenování je pohyblivost v rámci slovní zásoby nejvýraznější. Příslušnost lexikální jednotky k danému slohu se však může s časem neustále měnit (Jelínek, Krčmová, 2018).

¹⁵ Nový encyklopedický slovník češtiny (2018) definuje okazionalizmus jako „pojmenování/slovo vznikající příležitostně v procesu tvoření textu zpravidla pro jedno konkrétní použití podmíněné kontextem.“

3 Jazyk zpravodajství

V naší práci se zabýváme texty,¹⁶ které se objevují v takzvaných masových médiích.¹⁷ Tento způsob komunikace bývá v nejširším smyslu označován za komunikaci mediální, tedy takovou, při které přichází sdělení k recipientovi prostřednictvím nějakého média. Takováto komunikace dokáže překonávat prostor i čas a má své další specifické vlastnosti¹⁸, které ji odlišují od komunikace interpersonální (Jirák, Köpplová, 2015, s. 31).

Mediální komunikace bývá nahlížena z několika pohledů zájmu, které můžeme dělit na zkoumání oboru žurnalistika či mediální studia a zkoumání lingvistická, tedy především stylistická a obecné teorie komunikace (Mareš, 2016, s. 255). Toto napětí se může projevit i v předkládané práci, a proto se na následujících řádcích pokusíme jednotlivé přístupy ke zkoumání mediálních textů vymezit.

3.1 Stylistické teorie

V české stylistice bývá funkční styl masových médií tradičně označován jako styl publicistický (srov. Hausenblas, 1955, Daneš, 1955).¹⁹ Podle Mareše (2016, s. 155) však není toto zastřešující označení zcela vyhovující, neboť texty objevující se v masových médiích se svou povahou velmi liší a jediným společným prvkem pak bývá pouze forma uveřejnění textu. Podle *Současné stylistiky* (2008) se publicistický funkční styl ještě dále dělí na styl zpravodajský, publicistický v užším slova smyslu neboli analytický a styl publicistický beletristický (Čechová, Krčmová, Minářová, 2008, s. 263, 266, 268).

V oblasti mediálních studií je styl mediálních obsahů pojmenován stylem žurnalistickým, ten se pak v teoriích dělí na zpravodajství²⁰ s funkcí především informační a subjektivní publicistiku, která nezastírá autorovy postoje a rozšiřuje tak čtenářův pohled na problematiku.

¹⁶ Pokud není uvedeno jinak, chápeme pod tímto pojmem texty tištěné i mluvené.

¹⁷ Masová média lze definovat jako „organizované prostředky komunikování, jež je otevřené, děje se na dálku, dostává se v krátkém čase k mnoha lidem.“ (McQuail, 2009, s. 4)

¹⁸ Základní literatura k masovým médiím např. Jirák (2003), Jirák, Köpplová (2015), McLuhan (2011) apod.

¹⁹ Pro srovnání dosavadních přístupů k psané i mluvené komunikaci viz Mareš a Kaderka (2016, s. 255, 295) či Junková (2010, s. 32–39).

²⁰ Podle Osvaldové (2007) je se zpravodajstvím spojen požadavek na přesnost, vyváženost, nepředpojatost a potlačení novinářových názorů.

Problematika vyplývající z mísení teorií různých oborů zabývajících se mediální komunikací se projevuje i při užívání terminologie (Mareš, 2016, s. 155). Teorie se však shodují v tom, že se v médiích jedná o komunikaci veřejnou²¹ a připravenou.²²

Při popisu stylu mediálních textů musíme mít na zřeteli cíle, které taková komunikace sleduje. V současnosti bývá vedle intuitivního informačního cíle zdůrazňován i cíl persvazivní²³ (např. Jiráček, Köpplová, 2015, s. 83). Jednotlivé cíle by v ideálním případě měly být naplňovány v odlišných, zřetelně oddělených žánrech,²⁴ které masová média přináší (Mareš, 2016, s. 259). Míra, do které se jednotlivé cíle prosazují, je závislá i na médiu, ve kterém je daný mediální obsah uveřejněn. K naplňování cíle jsou pak v těchto druzích médií používány nejrozličnější jazykové i mimojazykové prostředky. Na základě nich pak můžeme média dělit na tzv. seriózní a bulvární.²⁵

Na rozdíl od žánrů s pervazivním cílem se v žánrech, které mají především informační funkci, projevuje vysoká normovanost struktury zprávy, jenž pomáhá její recepci (Mareš, 2016, s. 265). Jedná se o tzv. obrácenou pyramidu, ve které jsou v popředí sdělovány ty nejpodstatnější informace. Jejich důležitost v linearitě textu klesá (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 287).

Mediální obsahy představují komplexní komunikáty (Šoltys, 2004), které nejsou tvořeny pouze verbálním kódem. Ty bývají doprovázeny různými kódy vizuálními, prostřednictvím kterých dochází k hlubší interpretaci verbálního sdělení. Kromě toho také napomáhají k rychlosti recepce sdělení (Mareš, 2016, s. 263).

²¹ Podle Daneše (2009) však nemá v mediální sféře smysl rozlišovat veřejnou a neveřejnou komunikaci, jako funkčnější se autorovi jeví dichotomie oficiální a neoficiální či formální a neformální.

²² Zde samozřejmě vzhledem k požadavku aktuálnosti mediálního sdělení pouze schematicky připravenou. Za použitých obvyklých jazykových prostředků. Podle Mareše (2016, s. 269) zde nevstupuje požadavek na zásadu disimilace textu, tzn. že se jazykové prostředky opakují i v rámci jednoho sdělení.

²³ V dialogických pořadech mluvených masových médií Kaderka (2016, s. 304) zmiňuje ještě cíle „poskytnout prostor k sebevyjádření osobnosti veřejného života a podnítit hosta k diskusi na zvolené téma.“

²⁴ Jednotlivé žánry jsou opět prostředkem snazší percepce mediálního obsahu, jelikož zde funguje očekávání, které recipient vůči určitému typu textu má a zrychluje tak orientaci v textu (Trampota, 2006, s. 62).

²⁵ I když se rozdíly mezi seriózními a bulvárními médii komercializací médií postupně snižují. To se projevuje mimo jiné zkracováním a zjednodušováním textu či vulgarizací slovníku. Oslabování postavení seriózních médií se nazývá bulvarizace či tabloidizace (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 245).

3.1.1 Jazyk zpravodajství

Žánr, kterému se v praktické části naší práce budeme věnovat, můžeme alespoň částečně vymezit pojmem zpravodajství. Zpravodajství se řadí mezi žánry s primárním cílem informovat své příjemce.

Právě kvůli naplňování vytyčených cílů jsou na jazykově-stylovou úroveň mediálních textů kladeny mnohé požadavky. Nejvýznačnějším z nich bývá vzhledem k povaze percepce mediálních obsahů její usnadnění (Šebesta, 2011, s. 117), kdy je obzvláště ve zpravodajství žádoucí v krátkém čase zprostředkovat co nejvíce relevantních informací velkému množství různých příjemců,²⁶ jejichž odlišný sociokulturní kontext by měla masová média v rámci možností respektovat (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 230). Šebesta (2011, s. 117) vytyčuje na jazyk zpráv pět základních požadavků: požadavek přístupnosti a formální obvyklosti,²⁷ který je nutný právě vzhledem k různorodé typologii příjemců masového zpravodajství, mimořádně důležitý je i požadavek jasnosti, který souvisí se srozumitelností a jasnou interpretovatelností sdělení. Šebesta (tamtéž) dále uvádí přehlednost, která je vyjádřena snadnou orientací v textu a identifikací vztahů mezi složkami sdělení. Cíl šetření času ošetřuje požadavek na stručnost vyjádření, která se jazykově projevuje užíváním kondenzací.

3.1.2 Otázka variety češtiny užívané ve zpravodajství

Podle Chloupka (1988, s. 12) jazyk publicistiky vychází ve svém základu ze spisovného útvaru národního jazyka, tato rovina však může být překračována s cílem porušit očekávané, což plní funkci získávání pozornosti recipientů (Havránek, 1932, s. 52). S Chloupkem souhlasí i Mareš, který explicitně zmiňuje primární volbu spisovné češtiny s prosazováním se prvků nespisovných, zejména z obecné češtiny či slangů (Mareš, 2016, s. 262). Podle např. Kaderky (2016, s. 306) či Junkové (2010, s. 47) příjemci zpravodajských

²⁶ V teoriích recepce mediálních textů je zajímavá především teorie Stuarta Halla o sémantické moci publika, tedy dekodování textu způsobem danému příjemci vlastním. Každý mediální obsah v sobě ukrývá jistou ideologii, jak s ním nakládat, projevující se tzv. „orientátory“, které mohou představovat právě lexikální prostředky (Hall, 1980).

²⁷ Za celonárodní a celospolečenskou varietu češtiny je považována čeština spisovná (Jedlička, 1974, s. 45).

a publicistických pořadů mluvené masmediální komunikace automaticky očekávají spisovnou varietu národního jazyka.²⁸

Na téma užívané variety češtiny²⁹ v masových médiích proběhlo mnoho diskuzí a byly sepsány mnohé studie. Kromě Kamiše se tématem zabýval např. Zdeněk Hlavsa (1988, s. 65), který reflektuje všudypřítomnost hromadných sdělovacích prostředků a jejich vliv na recipienty, kteří neustále hodnotí jazyk, jenž k nim média přinášejí. V souvislosti s užitou varietou češtiny v médiích se často hovoří i o zodpovědnosti médií (a především jejich tvůrců) na spisovné češtině (např. Jirák, 2006, s. 18). Volání po studiích o kultuře projevu masových médií se rozšířilo především v souvislosti s médii mluvenými (Kaderka, 2016, s. 302), ačkoliv jazykově-stylistické analýzy se ve větší míře začaly objevovat až v 90. letech (tamtéž, s. 303).

Zatímco dříve byl za vzorovou podobu češtiny považován jazyk krásné literatury,³⁰ nyní plní referenční funkci právě jazyk současné publicistiky, především veřejnoprávních médií (Kamiš, 1988, s. 124).

3.1.3 Lexikum

Pro naši práci je stěžejní charakteristika stylu masových médií v oblasti lexika. Užívané lexikální (a celkově jazykové) prostředky jsou vzhledem k různorodé povaze témat, ke kterým masová komunikace referuje, velice těžko specifikovatelné (Mareš, 2016, s. 269). Dochází zde k přejímání prostředku z jiných komunikačních oblastí, které se do médií dostávají nejprve prostřednictvím citace odborníka z dané oblasti a později jsou užívány jako běžná součást mediálního diskurzu o dané oblasti (Mareš, 2016, s. 271).

Aby mohla masová média své cíle naplňovat, musejí rychle reagovat na aktuální dění ve společnosti, jehož reprezentaci pak přinášejí svým konzumentům (Osvaldová, 2011, s.

²⁸ V případě veřejnoprávního vysílacího média, kterým se v dalších částech práce budeme zabývat, jsou k tomu dokonce vázáni Kodexem (2003, s. 19).

²⁹ Především v mluvených masových médiích dostávají prostor lidé z nejrůznějších společenských sfér a s nimi přicházejí do vysílání i nejrůznější variety češtiny (Mareš, 2016, s. 271). Pro nás je stěžejní jazykový projev moderátorů či redaktorů, tedy zaměstnanců médií, kteří jsou považováni za tzv. profesionální mluvčí jazyka.

³⁰ Pod tímto názorem vznikla Ertlova teorie dobrého autora, která podporovalo normativnost jazykových prostředků v rámci jazykové kultury.

20). Obecná tendence ke zrychlování³¹ recepce se projevuje i tzv. automatizacemi,³² frazémy, které figurují ve shodné podobě v různých kontextech a nesou ustálený očekávaný význam.³³

Jejich opak a následně vzniklé napětí v užívaných jazykových prostředcích vytvářejí tzv. aktualizace. Tedy jazykové prostředky, které mají funkci přitáhnout recipientovu pozornost. Způsoby, jakými tak činí jsou velmi rozmanité. Mareš (2016) ve *Stylistice psané a mluvené češtiny* tyto prvky exemplifikuje jako „(a) zřetelně nespisovná slova a tvary, expresivní výrazy, neologismy, resp. okazionalismy; (b) neobvyklá obrazná vyjádření a nečekaná slovní spojení, neustálená přirovnání, frazémy a jejich inovace a (c) různé rétorické a poetizující formulace [...], využití rytmu a rýmu, aliterace, figury typu paronomázie atd.“ (s. 270)

Výrazným prvkem užívaným v masových médiích jsou obrazná pojmenování a jejich inovace, která mají opět zaujmout a aktivizovat pozornost příjemce. Nově utvořená obrazná pojmenování, která zaujmou už svou neočekávatelností se postupně prostřednictvím jejich užívání ve stále stejných kontextech mohou lexikalizovat a v mediálních textech automatizovat (Minářová, 2011, s. 48). Obrazná pojmenování umožňují příjemci širší možnosti interpretace, ukazují další možné vztahy označovaného. Navíc tvůrci textu umožňují jeho zpestření a vyhýbají se tak užívání stále stejných výrazů (Trampota, 2006, s. 67). Možná ještě zásadnějším jazykovým prostředkem je metonymie, která svou podstatou vlastně kopíruje proces, kterým skutečnost prostřednictvím reprezentace médií podstupuje (Trampota, 2006, s. 68). Dále se projevuje tendence ke kolokvializaci sdělení (Mareš, 2016, s. 272), tzn. k imitaci běžně mluvené komunikace se svými recipienty s cílem navodit důvěru k autorovi sdělení. Kolokvializace se projevuje především právě v užívání neformálních lexikálních prostředků, tedy hovorovost, nespisovnost, slangovost, často s příznakem expresivity (Mareš, 2016, s. 273).

³¹ Jazyk mluvených masových médií je ovlivněn faktem, že příjemci jsou odkázáni pouze na zvukovou podobu jazyka, tudíž se objevuje požadavek na co největší percepční srozumitelnost (Kaderka, 2016, s. 306).

³² Podle Kaderky (2016, s. 319) je vznik automatizace dán zpracováváním „do značné míry se opakujícími tématy a modelovými situacemi.“

³³ Kamiš (1988) se pozastavuje nad tím, že publicistickému stylu bývají často vytýkány automatizované frazémy, které však podle něj mohou být funkční, jelikož zpřehledňují text a urychlují jeho recepci.

Neposlední a neméně zajímavou oblastí lexikologického zájmu v publicistice je jazyková kreativita, která bývá vázána na konkrétní autory. Zde však podle Šebesty (2011, s. 120) platí, že neologismům obecně by se tvůrci zpráv měli pokud možno vyhýbat.

Pro současné publicistické texty je podle Junkové (2010, s. 47) typické značné množství slov přejatých. Čeština přejímá slova především z angličtiny (tamtéž). Pod vlivem angličtiny následně vznikají internacionalismy,³⁴ které je třeba do českého lexika nějakým způsobem adaptovat.³⁵

Charakterizovat lexikum publicistického stylu je poměrně náročné, neboť v rámci publicistiky mohou figurovat různé funkční styly, například umělecký, popularizační či administrativní (Kamiš, 1988, s. 121).³⁶ Neméně důležitou otázkou je, ve které části na ose hovorovost – knižnost se v rámci stylu mediálních textů pohybujeme.

Obsahy masových médií nutně odrážejí společenskou situaci a dění ve světě. Jelikož jsou tyto obsahy ke konzumentům dodávány s určitou periodicitou, přicházejí se slovy charakteristickými pro dané období do styku mluvčí daného jazyka poměrně často. To má za následek například posouvání určitého výrazu směrem do centra slovní zásoby daného jazyka (Kamiš, 1988, s. 121). Slova charakterizovaná častým užíváním v určitém období budeme označovat jako slova klíčová.³⁷ Podle Vaňkové (2012) mají klíčová slova díky své důležitosti pro jazyk v určitém období zároveň velký sémantický potenciál. Kromě toho, že odrážejí určitý stav kultury, se mohou objevovat v mnoha kontextech.

Na jazyce publicistiky je možné nejsnáze pozorovat to, jak se mění jazyk skrze jeho užívání (Minářová, 2011, s. 41).

³⁴ Za internacionalismus (jehož definice se opět různí) považujeme takovou lexikální jednotku, která je užívaná ve více nepříbuzných jazycích určitého kulturního areálu (Akademický slovník cizích slov, 1995, s. 341)

³⁵ Způsoby adaptace přejímek viz např. Mravincová (2005b, s. 187–211) či Junková (2003, s. 109–111).

³⁶ Srov. se Současnou stylistikou (2008).

³⁷ Pojmem klíčová slova se zabývají např. Irena Vaňková (2012) v souvislosti s teorií jazykového obrazu. Či Wierzbicka (1997), která propojuje klíčová slova s kulturními teoriemi. Podle ní přinášejí vzhled do určité kultury.

3.2 Teorie mediální komunikace

Pro komplexní pohled na naši problematiku považujeme za funkční v práci uvést i zjištění teorie masových médií týkající se žánru zpravodajství, neboť v jejich poznatcích spatřujeme nedílnou součást dotváření kontextu našeho jazykového vzorku.

Jak již bylo zmíněno výše, náš vzorek představují zpravodajské texty masových médií. Při tvorbě mediálních obsahů je rozhodujícím pojmem žánr. Texty, které masová média přinášejí, dodržují určitou danou strukturu, kopírují ustálený vzorec, který jejich příjemci očekávají (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 286). Pro žánr zpráv jsou nezbytnými informacemi v textu údaje kdo, co, okolnosti, případně průběh a příčiny děje (tamtéž, s. 287), tyto informace bývají seřazeny od základních údajů k méně významným podrobnostem do podoby tzv. obrácené pyramidy (Trampota, 2006, s. 76). Zpravodajství jako soubor činností, účastníků i produktů má ve společnosti vysoký status, jelikož pro ni plní nezbytné funkce jako informování o dění za hranice schopnosti empirické zkušenosti jedince³⁸ a utvrzování ve sdílení určitých hodnot (Trampota, 2006, s. 10).

U každého mediálního textu můžeme rozpoznat témata a výrazové prostředky, které se u jednotlivých médií liší podle jejich možností (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 283). V naší práci se zaměřujeme na jazykové výrazové prostředky, které budou do velké míry odrážet právě popisovaná témata. Tematická zaměření můžeme předem určit u specifikovaných typů médií. U všeobecných mediálních produktů bývají témata řazena podle důležitosti, na titulních stranách³⁹ deníků se pak objevují zprávy „nejvyšší důležitosti“ (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 285). I prostorové umístění zpráv v rámci deníku tak přispívá k jejich interpretaci.

Zpravodajství má navozovat iluzi, že přináší pravdivé odrazy skutečnosti. Tato úloha mediálního obsahu se nazývá mediální reprezentace⁴⁰ a je určována především prostřednictvím užitých výrazových prostředků (Trampota, 2006, s. 100).

Akt dekódování zpráv, tedy jejich porozumění či interpretace, má podle některých autorů (např. Fiske, 1990) dokonce větší význam než jejich tvorba, kódování. Mediální texty

³⁸ „Zpravodajství nabízí informace (tzv. zprávy) o rozmanitých událostech, které by mohly být pro příjemce důležité, užitečné – nebo alespoň zajímavé.“ (Trampota, 2006, s. 23)

³⁹ Právě ty jsou předmětem naší analýzy.

⁴⁰ Reprezentace je v mediálním kontextu představena dvěma jevy: média nám ukazuje svět, jehož podobu známe či jsme ochotni akceptovat, a dále dávají konkrétní podobu entitám abstraktním (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 271). Zároveň jsou popisované jevy skrze mediální reprezentaci zbaveny některých svých atributů a dosazeny do nového kontextu (Trampota, 2006, s. 100).

jsou vytvářeny s požadavkem tvorby nějakého účinku na příjemce. Právě prostřednictvím výše zmíněné sémantické moci je na příjemcích, jakým způsobem budou významu mediálních obsahů rozumět. To, jakým způsobem budou příjemci texty dekodovat, záleží do velké míry i na užitých lexikálních prostředcích.

Aby čtenáři vůbec projevíli vůli daný mediální text konzumovat, je třeba ukázat, že text uspokojí jejich potřeby⁴¹ (Osvaldová, 2011, s. 10) a přitáhnout jejich pozornost. To se děje prostřednictvím vybírání vhodných témat⁴² a v méně zjevné formě právě i volbou lexikálních prostředků.

Volba lexikálních prostředků je jistě závislá i na požadavku neutrality ve zpravodajství. Televizní vysílání má podle legislativy přinášet „objektivní a vyvážené informace nezbytné pro svobodné vytváření názorů“ (§4 odst. 2 zákona č. 468/1991 sb.). Na rozdíl od publicistiky tak ve zpravodajství očekáváme výrazy stylově i expresivně neutrální (Osvaldová, 2011, s. 14).

Dalším aktivizujícím prvkem bývá úvodní část každé zprávy, abstrakt, který však v různých typech médií nabývá různých podob (Trampota, 2006, s. 63). V námi zkoumaných médiích má podobu perexu⁴³ a studiového návěstí předneseného moderátorem. Obojí je součástí naší analýzy.

Jakýmsi abstraktem abstraktu je pak novinový titulek (Bell, 1991, s. 149). Titulek svou grafickou odlišností umožňuje orientaci v tištěných médiích a předznamenává důležitost následující zprávy. Jako poutač musí být okamžitě srozumitelný, měl by odpovídat⁴⁴ zaměření zprávy a nést funkci informační, orientační, grafickou i estetickou (Osvaldová, 2011, s. 30).

⁴¹ Viz výše zmiňované funkce zpravodajství.

⁴² To, kdo nebo co bude předmětem zpráv, určují tzv. zpravodajské hodnoty, pod které už v roce 1922 Walter Lippman zahrnuje překvapení, prostorovou blízkost, jednoznačnost, osobní zaujetí a konflikt. Konkrétní naplňování a praktický výběr zpráv zajišťuje tzv. gatekeeper (Trampota, 2006, s. 38).

⁴³ Část následující bezprostředně po titulku, která má čtenáři uvést obsah zprávy, zpravidla bývá graficky odlišena od zbytku textu (Trampota, 2006, s. 63).

⁴⁴ Titulek v seriózním médiu nesmí příjemce mást, slibovat jiný obsah a žánr, než následuje (Osvaldová, 2011, s. 30).

4 Charakteristika výzkumného vzorku

4.1 Události České televize

Česká televize byla ustanovena rozhodnutím České národní rady k 1. lednu roku 1992 (Bednařík, Jirák a Köpplová, 2011, s. 377), konkrétně zákonem číslo 483/1991 Sb. o České televizi. Do té doby existovala jako Československá televize. Jedná se o veřejnoprávní audiovizuální přenosové médium, které má dle zákona o České televizi „naplňovat demokratické, sociální a kulturní potřeby společnosti a potřeby zachovat mediální pluralitu.“ (č. 468/1991 Sb.)

Závazkem České televize ve zpravodajství je poskytování objektivních, ověřených, vyvážených a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů, přispívat k právnímu vědomí obyvatel, zřizovat síť vlastních zpravodajů a zajišťovat regionální vysílání prostřednictvím svých regionálních studií (tamtéž). Zásady naplňování veřejné služby stanovuje vedle výše zmiňovaného zákona o České televizi rovněž Kodex České televize (2003), který je závazný pro všechny zaměstnance veřejnoprávního média.

Primárním zdrojem financování České televize jsou koncesionářské poplatky, které mají zajistit nezávislost veřejnoprávního média. Doplnkovým zdrojem příjmů je sponzoring a reklama. Jediná česká veřejnoprávní televize je kontrolována patnáctičlennou Radou České televize, jejíž členové jsou voleni Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky na období šesti let, přičemž každé dva roky se obměňuje třetina jejích členů (Bednařík, Jirák a Köpplová, 2011, s. 378).

Události, jejichž obsahy představují zdroj jazykového materiálu našeho výzkumu, jsou hlavním zpravodajským pořadem České televize a jako takový je zavázán plnit výše zmiňované úlohy veřejnoprávního média. První epizoda pořadu byla odvysílána 1. ledna 1993 (Abeceda ČT, 28. 8. 2016, online). V současné době jsou vysílány v hlavním vysílacím čase, v 19 hodin na kanále ČT 1 a ČT 24. Dosah, který mají Události na diváky je odhadován přibližně na jeden a půl milionu diváků každý den (ČT, 2018, online). Pořad se skládá ze studiového vstupu moderátora či moderátorů a dílčích zpravodajských příspěvků redaktorů, které mohou být mimo zaměstnanců redakce doplněny promluvami relevantních mluvčích. Do našeho materiálu jsme nezahrnuli občasné rozhovory moderátorů s významnými mluvčími. Materiál naší práce představují právě výstupy moderátorů, které bývají ve zpravodajství této veřejnoprávní televize od roku 1992 (ČT 24, 10. 9. 2017, online) čteny ze čtecího zařízení.

Na podobě výsledného textu se kromě redaktorů podílejí i sami moderátoři a jazykoví korektoři. Moderátoři Událostí jsou, jak bylo řečeno výše, vázáni Kodexem, který upozorňuje, že jejich projev může být považován za normotvorný (2003, s. 19).

Pořady České televize bývají dvakrát za rok podrobovány nezávislé analýze a hodnocení jazykové úrovně ze strany Ústavu pro jazyk český AV ČR (ČT, 2018, online). Jazykem moderátorů Událostí ČT se dále ve své práci zabývají např. autoři z Univerzity Palackého (Jílek, Bednaříková, Svobodová, 2016).

4.2 Titulní strana Mladé fronty DNES

Mladá fronta DNES je nejčtenějším seriózním⁴⁵ deníkem (např. MediaGuru, 2018, online). Pod současným jménem figuruje na českém trhu od roku 1990, kdy po změně vydavatele změnil i jméno Mladá fronta, a stal se tak jedním z mála předlistopadových masových médií, které úspěšně prošlo transformací (Bednařík, Jirák, Köpplová, 2011, s. 372).

Deník Mladá fronta DNES vychází šest dnů v týdnu a obsahuje zpravodajské i publicistické články. Články jsou rozděleny do pravidelných rubrik Z domova, Ze světa, Ekonomika, Kultura, Názory, Sport a ojediněle i dalších. Součástí deníku je regionální zpravodajství (iDnes.cz, 2018, online).

Titulní strana, kterou se ve své analýze budeme zabývat má za úkol přinášet nejdůležitější zprávy předešlého dne, které mají být pro čtenáře významné. Přináší většinou od dvou do pěti zpráv, které bývají zpravidla doplněny velkoformátovou obrazovou přílohou. Titulní strana bývá graficky výrazná, neboť by měla čtenáře zaujmout, a to jak pro recepci, tak pro koupi.

V našem vzorku se nejčastěji objevoval žánr zprávy a zpravodajské reportáže (srov. Mareš, 2016, s. 266). Zpravodajský rozhovor, který se objevil zřídka jsme podobně jako v materiálu získaném z Událostí ČT neanalyzovali.

Jazyk Mladé fronty DNES bývá vzhledem k výraznému postavení tohoto deníku předmětem mnohých lingvistických analýz. Tématem těchto prací bývají např. persvazivní

⁴⁵ Za seriózní masové médium považujeme takové, které se snaží přinášet ověřené informace o významných tématech. Usiluje o neutralitu a objektivitu. Za neseriózní médium, které přináší informace neověřené a zaměřuje se na senzace prezentované formou snadno přístupnou konzumaci, je pak označován tisk bulvární (Osvaldová, Halada a kol., 2007, s. 35).

účinky užitých jazykových prostředků (Zahradníková, 2008), komparace jazykových prostředků Mladé fronty DNES a bulvárního deníku (Zychová, 2015) či novinové titulky (Valderová, 2001, s. 90–96).

5 Metodologie

Tato kapitola se věnuje metodologickému popisu praktického výzkumu, jehož základ spočívá ve slootovorné a sémantické analýze excerpovaného lexika z vybraných masových médií popsaných výše. Ačkoliv jsme si vědomi významu vizuálních kódů pro interpretaci mediálních sdělení, nebudeme se zde vzhledem k lexikální povaze naší práce jimi zabývat.

Pro naši analýzu jsme si vybrali hlavní zpravodajský pořad Události jediného veřejnoprávního vysílacího média, České televize a titulní stranu deníku Mladá fronta DNES. Vzhledem k tomu, že u nás neexistuje veřejnoprávní tištěné médium, vybrali jsme pro naši analýzu tzv. seriózní (srov. např. Mareš, 2016) deník s výrazně nejvyšším počtem čtenářů.⁴⁶ Analyzovaný materiál byl získán z internetové databáze textů masových médií Newton Média, u níž je důvěryhodnost zajišťována povahou zřizovatele (Rangelova, 2003, s. 232).

Pro analýzu byly vybrány mediální obsahy z roku 2016, tedy posledního skončeného roku před začátkem psaní naší práce. Tento jazykový materiál zahrnuje 17723 zpráv a 1174 novinových článků, v nichž jsme zpočátku zachycovali veškeré aktualizované jazykové prostředky, jejichž užití jsme mohli považovat za záměrné porušení očekávaného stylu či jazykové normy. Poznávání materiálu zahrnovalo postupy vyhledávání, třídění, výběr, popisy i analýzy, což je v tak obrovském množství textů, které představuje náš materiál značně časově náročné.⁴⁷

Identifikované jednotky byly konfrontovány s Elektronickou databází heslářů Oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ AV ČR v. v. i. (<http://lexiko.ujc.cas.cz>) a následně konkrétními slovníky.⁴⁸ Poté byly odstraněny takové výrazy, které byly zachyceny

⁴⁶ Pro údaje o čtenosti českých deníků viz např. webové stránky Unie vydavatelů (2018, online). Dostupné z http://www.unievydavatelu.cz/cs/unie_vydavatelu/medialni_data/vyzkum_ctenosti.

⁴⁷ K metodologii práce s internacionálním lexikem viz Rangelova, (2003, s. 231)

⁴⁸ Nový akademický slovník cizích slov (2005), Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2003), Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1 a 2 (1998, 2004), Co v slovnících nenajdete (1994), Slovník spisovného jazyka českého (1989), Příruční slovník jazyka českého (1935–1957).

i v jiném slovníku než v databázi Neomat. Zůstaly tedy výrazy s jiným významem než uvedeným ve slovnících, takové, které figurovaly pouze v Neomatu, a lexikograficky nezachycené vůbec.

Tento ověřený materiál byl podroben slootovorné a sémantické analýze a jednotlivé lexémy zařazeny do formálně odpovídajících skupin, v jejichž rámci byly nadále třizeny podle sémantické blízkosti. Okrajově jsme se zabývali i mimojazykovou motivací vzniku daných pojmenování.

V poslední části jsme provedli komparaci zjištění z materiálu vysílacího a tištěného média. Především v této části práce je nutné brát v úvahu nestejnou povahu materiálu, z něhož byla data pro náš výzkum excerpována. Ačkoliv jsme se snažili nalézt analogii mezi oběma typy médií, nelze vzhledem k jejich povaze uvažovat o komparaci dat pocházejících ze stejných kontextů. Na jedné straně porovnáváme výrazy excerpované z vysílacího veřejnoprávního média, z částí, které představují anotaci jednotlivých zpráv, a mají nutně velice schematickou podobu,⁴⁹ na straně druhé neveřejnoprávní, ale alespoň seriózní tištěné médium a zprávy, které jsou často v nekompletní podobě uvedeny na jeho titulní straně. Velký rozdíl se tak objevil i v kvantitě materiálu a pochopitelně následných excerpovaných dat.

6 Analyzované jazykové inovace

V následující kapitole budou představeny lexikální inovace, které jsme excerpovali z výše popsaného materiálu. Představované lexikum rozdělujeme v rámci každého analyzovaného média na inovace absolutní,⁵⁰ dále případy záměrného porušení očekávané normy daného masového média, mezi kterými vydělujeme samostatnou skupinu nejruzněji motivovaných obrazných pojmenování. V poslední části popisujeme víceslovná pojmenování nebo přinejmenším výrazy objevující se tak často, že tíhnou k lexikalizaci.⁵¹

V rámci každé inovační kategorie jsou data tříděna do následujících tematických skupin, které jsou vyděleny podle sémantické blízkosti:

⁴⁹ Z důvodů popsaných výše.

⁵⁰ Pro seznam inovací absolutních lexikograficky nezachycených vůbec či pouze databází Neomat viz Přílohu 1.

⁵¹ Pod pojmem lexikalizace rozumíme ve shodě s Čermákem (2011, s. 293) „proces přeměny morfému n. slov v ustálený lexém s pevným významem celku v důsledku potlačení významu komponentů.“

- *Politika*: zde shromažďujeme relevantní výrazy veškerého dění na politické scéně celého světa, které nemohou být specifikovány některou z následujících skupin
- *Evropská unie*: téma sice představuje tematickou podskupinu první tematické skupiny, přináší však natolik bohatý materiál, že považujeme za funkční ji vydělit zvlášť.
- *Informační technologie*: do této skupiny řadíme veškeré pojmy ze zpráv zabývajících se moderními technologiemi a jejich využitím.
- *Migrační krize*: pod tento pojem pro zjednodušení vyčleňujeme témata spojená nejen s migrací, ale i s obavami z ní a současně probíhajícími teroristickými útoky ve světě.
- *Ekonomika*: sem řadíme témata týkající se financí a legislativních změn v této oblasti.
- *Doprava*: do této skupiny řadíme dopravní zpravodajství, legislativu i informace o nových dopravních prostředcích.
- *Zdraví*: zde se objevují výrazy spojené s novými pojmenováními nemocí, jejich léčbou a opět legislativními úkony odkazujícími ke zdraví občanů.
- *Ostatní*: zbylá data netvořila natolik velké tematické skupiny, aby bylo možné je shromáždit, a proto je představujeme jako *ostatní*.

Vyjmenované skupiny se do velké míry významově překrývají. Uskupení excerpovaných výrazů plní především funkci organizační. Vytyčené skupiny částečně kopírují rozložení klíčových slov⁵² denního tisku roku 2016.

6.1 Události České televize

6.1.1 Absolutní inovace

Výrazy, které nebyly lexikograficky dříve popsány a zachyceny nanejvýš databází Neomat, jsme v této kapitole srovnali na základě jejich vzniku. Nejprve jsme se věnovali derivaci, která byla realizována prefixací, prefixoidizací, sufixací i sufixoidizací.⁵³ Následují popisy excerpovaných kompozic, přejímek a změn ve významové složce výrazu. Poslední, okrajová část podkapitoly, je věnována propriím. Je-li to funkční, jsou analyzované výrazy v rámci jednotlivých oddílů seskupovány podle dříve vytyčených tematických skupin.

Prefixy

Do první skupiny jsme zařadili nová slova vzniklá prefixací. Prefixy, které jsou při tvoření produktivní, jsou cizího (*anti-*, *ex-*, *hyper-*, *mikro-*, *mini-*, *nano-*, *pseudo-*, *re-*, *super-*

⁵² Viz kapitolu 3.1.3.

⁵³ K definicím jednotlivých termínů viz následující dílčí oddíly.

a *ultra-*),⁵⁴ méně často pak domácího (*ne-*, *pod-*, *proti-*, *pře-*, *spolu-*, *vy-*, *z-* a *za-*) původu. Tyto předpony derivují substantiva, adjektiva, verba i adverbia.

Nejčastěji se takto prefigované výrazy objevují v tematické oblasti politiky a označují nějaký politický směr či jeho zastánce:

Protinorské nálady v Česku je znepokojují. (26. 2.)

Kde prefix *proti-* představuje protějšek velmi produktivního internacionálního prefixu *anti-* (Kochová, 2005, s. 77).

Politickou funkci s významem bývalý⁵⁵:

Obvodní soud pro Prahu 1 nedávno rozhodl, že exhejtman nepravomocně odsouzený za korupci na peníze nárok má, [...]. (6. 1.)

Na rozdíl od exředitelů Dbalého ale policisté nikoho z nového vedení nemocnice neobvinili. (8. 7.)

Časté jsou výrazy s latinským prefixem *super-*, který odpovídá českému prefixu *nad-* ve smyslu více než obvyklý význam kmene:

Šlo o poslední primárky před takzvaným superúterým, [...]. (28. 2.)

Britové mají volební superčtvrtek. (5. 5.)

Přestože měl pochybnosti, dal na závěry takzvaného superposudku. (26. 7.)

Většina takto vytvořených výrazů jsou však od původu přejímky (Kochová, 2005, s. 81).

V různých tematických skupinách se objevovaly výrazy tvořené prefixy vyjadřující kvalifikačně-intenzifikační modifikaci významu základového slova.

Galerie Caesar představuje autorovy typické až hyperrealistické nahé ženské postavy i figury inspirované pohádkovými postavami. (3. 2.)

Silničáři začali na dvou místech Jihomoravského kraje pokládat takzvané mikrokoberce. (30. 8.)

Největší rozmach prožívají mikrovarny. (22. 9.)

Pokračuje tak případ fiktivních obchodů s nanodisky, [...] (2. 7.)

⁵⁴ Většina z těchto komponentů bývá hodnocen jako prefix (Šlosar, 2012, s. 179) i prefixoid nebo přinejmenším nevyhraněný morfém (Kochová, 2005, s. 82). My je zařazujeme pod slootovbu prefixační, neboť vyjadřují modifikaci významu základového slova.

⁵⁵ Podle Příruční mluvnice češtiny (2012, s. 130) je výraz domácího základu s prefixem *ex-* považován za hovorový.

Přejímkou, která již byla prefigovaná v původním jazyce je výraz *ultralight* s významem „velmi lehkého, malého sportovního letadla“ (ASCS, 1995, online), který se však pouze posouvá z odborné terminologie do běžného úzu.

Dvoumístné letadlo je jediným *ultralightem* na trhu, který nepohání vrtule, ale proudový motor. (4. 4.)

Za zvláštní pozornost stojí prefixy s významem lexikální negace, které bývají v lexikografických pracích zachyceny pouze výběrově (Kochová, 2005, s. 76). Ať se jedná o prefixy cizího (*anti-*), či domácího (*ne-*) původu. V našich datech jsme zaznamenali dva nezachycené výrazy, a sice *antidopingový*, který obsahuje databáze Neomat, a *neekologický*, který se nevyskytuje v žádné z databází.

Mezinárodní atletická federace naprosto selhala v boji s dopingem, uvádí to světová *antidopingová* agentura, která skandál vyšetřuje. (14. 1.)

Prefix *ne-* může vyjadřovat význam prostězáporný, opakokladný a částečnou negaci (Kochová, 2005, s. 76). Naše data obsahují význam opakokladný. Tento výraz je antonymem ke svému neprefigovanému protějšku:

Vyloučily by tak auta s *neekologickými* motory, nejen ta nákladní. (22. 8.)

Z domácích prefixů je velice produktivní *z-* s významem stát se nějakým či udělat něco nějakým. Tento způsob prefixace se uplatňuje při tvorbě deverbativních sloves, při které se mění slovesný vid. Příznakem novosti se vyznačují slovesa cizího původu, která se právě pomocí této prefixace stávají perfektivními:

Hlavní cíl je podpořit a *zatraktivnit* budoucím uchazečům o studium technické a strojírenské obory. (18. 4.)

***Zdigitalizovali* rukopisy často staré stovky let a výsledky zpřístupnili na internetu. (11. 7.)**

Charakteristickým prefixem současného trendu sdílené ekonomiky je morfém *spolu-*. V projevu moderátorů Událostí jsme zaznamenali výraz *spolujízda*, který pozměnil význam dříve zachycený ve slovnících, specifikuje ho, když referuje o konkrétní činnosti:

Podle nich nezprostředkovává *spolujízdu*, ale placenou přepravu cestujících, [...] (26. 7.)

Nejlevněji může člověk cestovat v rámci *spolujízdy* v průměru za 150 korun. (12. 12.)

Prefixoidy⁵⁶

Jednou z dlouhotrvajících tendencí při tvorbě nových slov jsou pojmenovací útvary typu *biomatka*. Vznik této tendence reflektují lingvisté už od roku 1959 (Martincová, 1988, s. 108).⁵⁷ Tato kvazikompozita, tedy složeniny s jedním komponentem ve formě afixoidu,⁵⁸ jsou tvořena nejčastěji dvěma složkami. Podle Daneše (1985) se jedná „o slovo v úloze určeného členu a výraz neslovní povahy.“ Nově vzniklá pojmenování tohoto typu můžeme dělit podle jejich vzniku i struktury (Martincová, 1988, s. 108). Vznikají z víceslovných pojmenování a funkčně s nimi korespondují (rtg snímek = rentgenový snímek), některá pojmenování však tak významově průhledná nejsou (Rh faktor). Patří sem i ta pojmenování, kde kvazi slovo představuje pouze klasifikační prvek určeného členu (alfa celulóza). Kvazikompozita můžeme dělit např. podle původu afixoidního komponentu či podle toho, zda byla nová lexikální jednotka do cílového jazyka převzata nebo v něm skládáním teprve vytvořena.

V našem vzorku představuje takový typ nových pojmenování kvazikompozita s prefixoidem *euro-*, zastupujícím určující výraz evropský, takové tvoření slov je velice produktivní. Dění v Evropské unii je pro běžného českého diváka Událostí důležitou informací. Prefixoidem *euro-* začínají kvazikompozita pojmenovávající funkce, orgány i produkty politiky Evropské unie:

Už dnes se český šéf diplomacie Lubomír Zaorálek sešel s eurokomisařem pro sousedskou politiku Johannesem Hahnem. (3. 5.)

Pojmenování pozice se objevuje i v přechýlené podobě *eurokomisařka*.

[...], dlouhodobě v Europarlamentu podporuje Moskvu. (10. 3.)

Vybraným projektům pomáhali úředníci získat eurodotace a vše se údajně dělo s vědomím politiků. (22. 2.)

Kromě substantiv jsme našli i adjektivum *euroskeptický*, které je však podobně jako jeho deadjektivní substantivum zachyceno již v SN1 (Martincová, 1998).

Dále prefixoid *kyber-* vzniklý z přívlastku *kybernetický*. Adjektivum *kybernetický* se vztahuje k „vědě o společných vlastnostech sdělování a řízení v živých organizmech,

⁵⁶ Pod pojmy prefixoid a sufixoid chápeme ve shodě např. s Janovcem a Rangelovou (2005, s. 85) takové morfémy kolísající mezi kořenem a afixem mající vlastnosti obého.

⁵⁷ Např. Daneš (1959), Brabcová (1969), Hrbáček (1983).

⁵⁸ Viz definici v pozn. 53.

společenstvích a ve strojích.“ (ASCS, 1995, online) V médiích bývá užíván především ve spojitosti s trestnými činy prováděnými v on-line prostředí:

Ta si kyberbezpečnost vybrala jako hlavní téma [...]. (31. 10.)

Výrazy *kyberkriminalita* a *kyberútok* byly již ve slovníku zachyceny.

Častá jsou i kvazikompozita z oblasti zemědělství jako již zmiňované *bio-* a *eko-*, kde *bio-* zastupuje přívlastek *biologický* související zejména s výrobky a produkty vyrobenými přírodní cestou bez použití chemických látek, *eko-* *ekologický*, tedy šetrný k životními prostředí. Oba prefixoidy už se i lexikalizovaly a mohou fungovat jako samostatně stojící plnovýznamový lexém. Tímto způsobem však v našem vzorku použity nebyly. Prefixoid *eko-* s významem ekonomický jsme v našem vzorku nezaznamenali. Vzhledem ke vzrůstajícímu trendu přírodu nezatěžujícího a zdravého životního stylu je vznik těchto pojmenování přirozeným jevem, který je velice produktivní. Některá užitá kvazikompozita byla zachycena již ve Slovníku neologismů (Martincová, 1998, 2004), jiná nikoliv:

Bez ohledu na vyhlášku lidé sváží biomateriál [...]. (4. 11.)

Do nafty se teď míchá šest procent biosložek a do benzínu něco přes čtyři procenta. (17. 5.)

Vedle originálů se na trh dostávají jejich levnější varianty, takzvané biosimilární léky. (28. 2.)

V posledním příkladu se projevuje jev, který v souvislosti s užitými neologismy můžeme pozorovat často, totiž uvozovací výraz takzvaný. V promluvě tento výraz značí, že přijde něco neočekávaného, čemu je třeba věnovat pozornost. Podobně jako uvozovky zde plní funkci odstupu mluvčího od užitého výrazu.

Častým postupem je i užití inovačního kvazikompozita v titulku zprávy (v rámci jazykové ekonomie) a nekrácené podoby v samotném projevu moderátora:

Kontroly ekozemědělců

Vyšší dotace pro začínající ekologické zemědělce i letos zvedly počet pěstitelů [...]. (24. 7.)

Podle Hladké (1990, s. 55) se takto vzniklá kompozita budou spíše řadit k okazionalizmům vzniklým pro užití v určitém kontextu.

V oblasti dopravy a moderních technologií se objevují dva prefixoidy s významem *elektrický* a *elektronický*. Dopravní prostředky poháněné elektřinou jsou pojmenovávány

kvazikompozitem složeným z prefixoidu *elektro-* a druhým komponentem představujícím část nebo celé pojmenování konkrétního dopravního prostředku:

Nový Jičín chce investovat do nových *elektrobusů*. (20. 6.)

V únoru vyjede na tuzemské silnice už tisíce *elektromobilů*. (6. 2.)

Ted' jezdí po Česku asi 1000 *elektrovozů* a 15 000 aut na stlačený zemní plyn.
(10. 11.)

Výrazy *elektrobus* a *elektromobil* sice obsahuje již Příruční slovní jazyka českého (1935–1957, online), ale vzhledem k jinému principu fungování i nebývalé rozšířenosti výrazu v úzu můžeme v tomto případě uvažovat o neosémantizaci původního lexému.

V souvislosti s užíváním elektřinou poháněných technologií vzniká *elektroodpad*:

České úřady učí obyvatele třídit *elektroodpad*. (11. 7.)

Rozšíření nových *elektronických* technologií fungujících na toku elektronů se projevuje v užívání tzv. znakovým abreviačním kompozitům (Bozděchová, 1995), jejichž prvním komponentem je písmenný znak. Komponenty těchto kompozit jsou původu cizího:

Tuzemské *e-shopy* měly v předvánočním období rekordní obrát. (7. 1.)

Původu cizího, avšak s již plně adaptovaným druhým komponentem:

Podle chystané vyhlášky budou muset od 7. září *e-cigarety* i náhradní náplně s nikotinem obsahovat zdravotní varování na třetině obalu. (3. 8.)

Denotát *e-cigarety* bývá na rozdíl od *e-shopu* pojmenováván i víceslovným pojmenováním v nezkrácené podobě:

Regulace *elektronických cigaret* (3. 8.)

I původu domácího. V souvislosti se zavedením zákona o elektronické evidenci tržeb vzniklo v tematické oblasti ekonomiky mnoho nových slov. Kompozitum s písmenným znakovým představuje pojem *e-pokladna*, který se opět objevuje i v nezkrácené podobě víceslovného pojmenování:

Nákup *e-pokladny* na poslední chvíli (1. 12.)

Platí, že kompozitu je častěji užito v titulku zprávy, moderátoři užívají spíše víceslovného pojmenování:

Elektronické pokladny totiž mají příští rok do rozpočtu přinést skoro 16 miliard. (19. 6.)

Pojmenování entit souvisejících s přenosem zvukového i obrazového záznamu se odvozuje od videorekordéru, kterým byly původně tyto záznamy prováděny. Zatímco pojmy

videokonference a *videospot* již lexikograficky zachyceny jsou, *videomapping*,⁵⁹ který byl utvořen již v angličtině a do češtiny přijat v úplné formě, a *videoprojev* obsahuje pouze databáze Neomat:

Studenti z ateliéru filmové a televizní grafiky si poprvé vyzkoušeli *videomapping*. (16. 6.)

Ve vzácném *videoprojevu*, teprve druhém v historii, vyjádřil obavy, že [...]. (8. 8.)

Moderní technologií, která nebyla dosud lexikograficky zachycena nikde, je *termokamera*.⁶⁰ Tedy přístroj zachycující infračervené záření snímaných objektů, její pojmenování vzniklo opět spojením prefixoidu a plnovýznamového slova:

Drony by mohly pomocí *termokamer* sledovat stádo a odhalit nemocná zvířata. (22. 9.)

Druhou skupinou jsou pojmenování, kde určující člen nemá ke členu určovanému funkci klasifikační či kdy přestávají substituovat původní výraz zcela. Tato kvazislova pak přestávají být vázána v původním pojmenovacím útvaru a fungují i jinde (Čechová, 1988, s 109). Problém zde představuje i klasifikace daných pojmenovacích útvarů. Šmilauer (1971) či Dokulil (1962) je považují za kompozita, naopak Hauser (1980) je řadí mezi typy víceslovných pojmenování.⁶¹

Sufixy a sufixoidy

Menší pozornost je často věnována tvoření slov pomocí sufixů či sufixoidů (Martincová, Savický, 1987). I my jsme v našem vzorku zaznamenali nepoměrně méně inovací způsobených sufixací a sufixoidizací.

Jedinou absolutní inovací vytvořenou sufixací, kterou jsme identifikovali, je výraz *šrotovné*. V denním tisku se objevil v roce 2009 (Neomat, 2018, online), kdy byl ještě psán s uvozovkami. Jeho slovotvorný význam je průhledný. Sufix *-né/-ovné* je tradičním prvkem při tvoření pojmenování poplatků za různé služby. Tyto služby bývají pojmenovány od

⁵⁹ *Videomapping* je druh umění, které využívá zvukovou a vizuální projekci na nejrůznější objekty v prostoru, většinou na budovy.

⁶⁰ V Českém národním korpusu se však vyskytuje téměř ve sto příkladech (SYN 2015, online).

⁶¹ K problematice víceslovných pojmenování v naší práci viz výše.

základů jmenných či slovesných na základě analogie s existujícími výrazy (Světlá, 2005, s. 95):

Ta se pře o další možnost, jak řidiče motivovat o šrotovné. (19. 9.)

Podle Janovce a Rangelovy (2005, s. 86) může k vznikům inovace přispět i aktivizace stávajících komponentů, která se projevují širší spojitelností se základy z různých sémantických okruhů. Jedním takovým sufixoidem je prvek *-log*, který rozšiřuje svůj význam nejen na „odborník“ daného vědního pole, ale i „ten, kdo se soustavně zabývá věcí pojmenovanou prvním základem“ (Janovec, Rangelova, 2005, s. 87). V našem materiálu se sice objevil sufixoid ve svém původním významu, ovšem připojen k dříve nepoužitému základu (*obezita*), který se rozšiřuje opět s proměnou společnosti a jejími problémy. A tak zatímco výraz *obezitologický* již zachycuje Neologický slovník 1 (1998), *obezitolog* se vyskytuje pouze v Neomatu:

Shovívavější jsou obezitologové k vláknině. (25. 1.)

Podobně funguje i sufixoid *-mat* z původní složeniny *automat*. Jelikož se uváděné *kvízomaty* podle zpráv mají regulovat či úplně rušit, lze předpokládat, že nově vzniklý výraz bude okazionalismem:

Na kvízomaty a nelegální hazard se zaměří nový speciální tým policistů, celníků a finanční správy. (3. 5.)

Následující výraz je vytvořen analogicky k pojmenováním dřívějších skandálů, která obsahují komponent *-gate* motivovaný případem *Watergate*. Do češtiny je přejat již vytvořený ve zdrojovém jazyce a formálně nepozměněný:

Aféra *dieselgate* začíná mít svou dohru i v Česku. (16. 5.)

Zajímavým případem nového nezachyceného lexému je kvazikompozitum českého původu se zastaralým druhým komponentem *-mil* (Janovec, Rangelova, 2005, s. 91) označující osobu, jež má něco v oblibě:

A k Británii mají vztah i *paromilové*, kteří se sešli na Labi v Hradci Králové. (27. 8.)

Kompozita

Lexikograficky nepopsaným užitým kompozitem domácího původu je složenina skládající se ze substantiva v genitivu a adjektiva *schopný*. Tento postup vzniku skládání v češtině je produktivní (Šlosar, 2012, s. 184) Význam kompozita je rovný sloučení významů jeho komponentů:

Schůze proto nebyla usnášeníschopná. (6. 7.)

Výraz je zachycen pouze v databázi Neomat, která obsahuje i prefigovanou formu s negativním významem *neusnášeníschopný*.

Přejímky

Velkou část našich dat představují přejímky, převážně z angličtiny, opět se prokazuje, že z angličtiny nebo prostřednictvím ní se do češtiny dostává nejvíce nových výrazů (Mravincová, 2005b, s. 188). Ze slovní zásoby cizích jazyků může čeština přejímat celé lexikální jednotky, či lexikální elementy podílející se na tvorbě nových slov. Je obvyklé, že s jedním přejatým výrazem vznikají slova příbuzná motivovaná právě přejatým základovým slovem (Mravincová, 2005b, 187, 204).

Přejímání nových výrazů se děje prostřednictvím jejich integrace do paradigmatického lexika. Míra integrace ukazuje i na to, zda má lexikální jednotka potenciál v jazyce zůstat, či zda se jedná o příležitostnou výpůjčku, tzv. citátové slovo (Hrbáček, 1971, s. 32). Při začleňování do českého lexika se přejímaná jednotka češtině přizpůsobuje, tento jev sledujeme v oblasti výslovnosti,⁶² pravopisu, tvarosloví, a slovotvorby, popř. sémantiky, stylistiky a kolokability (Mravincová, 2005b, s. 190).

Náš vzorek potvrzuje nízkou míru pravopisné adaptace, která je způsobena všeobecně vysokou mírou znalosti angličtiny českých mluvčích. Pojmy tak zůstávají zapisovány stejným způsobem jako v jejich původním jazyce, popř. je jejich grafická podoba nestálá, což bývá u neologismů běžné (Rejzek, 1993, s. 26).

V našem vzorku se projevuje i tvrzení, že se anglicismy objevují ve všech komunikačních sférách (Bozděchová, 1997, s. 277). Největší počet dat jsme nepřekvapivě získali ze zpráv týkajících se moderních technologií. Všechny excerpované výrazy jsou substantivy. Takto přejaté a různou mírou adaptované lexikální jednotky se mohou stát základovými slovy pro odvozování dalších jednotek či se stávat komponentem kompozit (Mravincová, 2005b, s. 205). Např.: *blogger, call centrum, dron, hologram, stream, trolling, youtubering*. Pojmenování *blogger* zaznamenala databáze Neomat již v roce 2002, Slovník neologismů jej však neobsahuje. V současné době se tento výraz stává komponentem specifitějších pojmenování konatelských jmen, a to i v přechýlené podobě: *audioblogger, autoblogger, beauty bolegerka, food blogger, videoblogger* atp. (Neomat, 2018, online).

⁶² Vzhledem k povaze našeho materiálu se výslovnostními adaptacemi zde nebudeme zabývat.

Především dva poslední anglicismy, verbální substantiva přiřazená k maskulinnímu rodu, jsou podle databáze Neomat (2018, online) základovými slovy pro velké množství neologismů.

Nové lexikální jednotky čeština potřebuje i v souvislosti s migrační krizí a s ní souvisejícím strachem z terorismu. Do češtiny pronikají pojmenování kulturních specifíků odlišných etnik, které je v současné době třeba pojmenovat:

Mířili na náboženskou skupinu *alávitů*, ke kterým patří i prezident Asad. (23. 5.)

Nucené práce, sexuální zotročování, smrt. Nejhorší postavení mají v očích radikálů vyznavači jiných náboženství, třeba menšiny *jezídů*. (17. 1.)

Spor o takzvané *burkiny* hýbe Francií. (26. 8.)

Kdo by chtěl víc do tohoto tématu, kdo by chtěl třeba vědět jaký je rozdíl mezi *nikábem* a burkou, jak se liší *hydžáb* a *čádor*, a jestli zahalování žen v muslimských komunitách souvisí víc s kulturními nebo s náboženskými tradicemi může se podívat na web Čt24. (26. 8.)

Tyto výrazy pocházející z arabštiny. Čeština přejímá původně arabská slova skrze jiný evropský jazyk, často ve fonetické podobě, která vznikla už dříve přizpůsobením arabského slova jazyku zprostředkovávajícího přejímku. Tato slova jsou často společná pro velkou část evropských jazyků (NESČ, 2017, online). S tematickou skupinou souvisí i výrazy vzniklé internacionálním slovotvorným prostředkem i základem jako *islamizace*:

Podle ministerstva vnitra se migrační krize a hrozba *islamizace* staly tématem číslo jedna především u pravicových radikálů. (10. 1.)

V původní grafické podobě zůstávají výrazy z oblasti ekonomiky a pracovních pozic: **Vyděrači požadovali po české vládě miliony korun ve virtuální měně *bitcoin*.** (13. 8.)

Takzvaný *crowdfunding* zajímá čím dál víc lidí. (14. 9.)

Vadí jim taky velký počet *brownfieldů* ve městě, tedy nevyužívaných ploch a areálů s opuštěnými budovami. (16. 2.)

Z posledního příkladu je patrné, jakým způsobem lze přejímku přiřadit do deklinačního paradigmatu češtiny, užitý výraz je v genitivu plurálu. V následujícím příkladu uvádíme výraz, který byl kromě singuláru z angličtiny přejat i v plurálu:

Jednou z variant ve hře je zavedení zdravotního volna – takzvaných *sick days*. (11. 2.)

V tématu ekonomika se kromě slov přejatých z angličtiny objevil i případ, kdy bylo slovo utvořené určitým způsobem v angličtině přeloženo do češtiny. Jedná se o takzvanou čtvrtou průmyslovou revoluci za pomoci digitalizace, totiž *průmysl 4.0*. Motivací vzniku tohoto pojmenování je termín web 2.0 označující praxi tzv. produsage, virtuálního prostoru, kde se stírají rozdíly mezi tvůrcem a uživatelem (MediaGuru, 2018, online):

Hlavním tématem jedné z největších výstavních akcí v zemi letos bude *průmysl 4.0*. (29. 9.)

Velké množství přejímek, které pojmenovávají nejen entity, ale i činnosti, je z oblasti politiky. Opět se uplatňují především přejímky z angličtiny, které jsou zařazeny k českým vzorům a jako takové vstupují do syntagmatických vztahů:

Podle vlivného konzervativce a zastávce *Brexitu* chce Brusel stejně jako oni vytvořit evropský superstát, jen jiným způsobem. (15. 5.)

Tento muž pravidelně *briefoval* Obamu. (17. 12.)

V ulicích hlídkují stovky policistů, kteří mají *monitorovat* podezřelé aktivity, ale taky uklidnit obyvatele. (2. 1.)

Přejatá slova se sufixem *-ing* jsou v češtině běžná a automaticky bývají řazena ke vzoru hrad (Šmilauer, 1972). Původní forma anglického gerundia se stává substantivem již v angličtině.

Náplní její práce byl *trolling*, tedy narušování a ovlivňování diskuze na webových stránkách. (8. 12.)

Výrazy s tímto sufixem nacházíme ve všech vytyčených skupinách, např.:

Na mamografický *screening* zvou pojišťovny ženy ve věku od čtyřiceti pěti let. (2. 2.)

Jednou z relativně nových možností je například takzvaný *youtubering*. (4. 9.)

Pro češtinu nové výrazy se objevují v souvislosti s pojmenováním činností volného času i osob, které je provádějí:

Něco mezi turistickou a horolezectvím, takzvaná jeskynní *ferrata* vznikla vloni v Moravském krasu. (22. 3.)

***Hobbylab* neboli veřejná dílna. (14. 9.)**

Masivní lavina tam zavalila sedmnáct lidí, dvě skupiny *skialpinistů*, s největší pravděpodobností to byli Češi. (6. 2.)

Poslední příklad, u kterého se pozastavíme, je výraz redaktora Událostí, který zve ke sledování dalšího pořadu Čt. Tento velice neformální výraz, který použil si mohl dovolit vzhledem k agitační funkci jeho projevu:

Trumping po česku. (12. 11.)

Neosémantizmy

Jako neosémantizmy se označují výrazy, u kterých je rys novosti spojen s jejich významem (Martincová, 1983, s. 84). Takové výrazy mají stávající formu, ale jejich význam je odlišný od slovníkového. Neosémantizace jako projev jazykové inovace je realizována nejčastěji významovým přenosem (metaforickým a metonymickým), významovým posunem (generalizací a konkretizací či specifikací), jejich kombinací či změnou konotačních významů (Rangelova, 2005, s. 159–173). K vzniku neosémantizmu dochází prostřednictvím motivace významu významem jiným a zároveň při něm nedochází k novému slovotvornému zformování (Martincová, 1983, s. 84).

Příkladem rozšíření lexikálního významu je výraz *bestseller*, který nyní kromě „knihy jdoucí dobře na odbyt“ (SSJČ, online) pojmenovává jakékoliv dobře se prodávající zboží tím, že vypustil ze svého významu jeden dílčí sém týkající se knihy.

Rozšířeným jevem je přenášení označení vlastnosti živých entit na entity neživé, které se později lexikalizují. Mezi taková pojmenování patří např. výraz *chytrý* spojený s moderními informačními technologiemi, které mají pokročilé operační systémy. Do češtiny se dostal z anglické výrazu *smartphone*, tedy *chytrý telefon*, a postupně se výraz začínal spojovat do víceslovných pojmenování s širším okruhem pojmů:

Průmysl mají nahradit *chytré moderní technologie*. (10. 11.)

Do takzvaných *chytrých dopravních systémů*. (18. 11.)

Chytrý zásahový oblek pro hasiče vyvinutý na Západočeské univerzitě v Plzni zvítězil v mezinárodním tendru. (19. 12.)

Podobnou významovou změnou si prošel i výraz *pasivně*, kdy pojem označující vlastnost živé entity označuje i vlastnost entity neživé. S nimi se navíc mění i prvotní význam z „trpný, nečinný, netečný; takový, který se přímo neúčastní něčeho“ (SSJČ, online) na takový, který má zisky i při neúčasti na ničem:

Nově postavených *pasivních domů* naopak ubylo. (3. 5.)

V následujícím příkladu pozorujeme specifikaci původního významu výrazu *ultrafiltrace*, tedy „oddělování nízkomolekulárních látek při zadržování látek vysokomolekulárních, zvl. bílkovin“ (ASCS, 1995, online):

Unikátní technologie začne čistit vodu pro téměř sto tisíc obyvatel Karlovarského kraje. Takzvanou *ultrafiltraci* použijí v Česku poprvé pro tolik lidí. (3. 3.)

Některé lexikální jednotky rozšiřují svůj význam pod vlivem cizího jazyka, především angličtiny (Mravincová, 2005a, s. 180). Takové významové změny se projeví u slov cizího původu, která nebyla v češtině příliš užívána a jejichž význam se rozšíří. Dále u slov, která v jazyce fungují, ale začnou se objevovat s naprosto odlišným významem, při pojmenovávání zcela nových denotátů, zde se často uplatňuje metaforický princip, stejné pojmenování pak funguje jako internacionalismus v mnoha jazycích. A při rozšiřování významu v původním jazyce, kdy se rozšiřování analogicky projeví i v češtině (Mravincová, 2005a, s. 180–183).

Případem neosémantizmu relativně nově přejaté formy je výraz *hotspot* s významem oblasti s přístupem k bezdrátovému internetu (SN2, 2005), který se v souvislosti s migrační krizí používá jako označení záchytných míst u hranic schengenského prostoru:

Řecko kvůli náporu migrantů bude stavět takzvané *hotspoty*, které zrychlí jejich registraci. (3. 2.)

Speciální případ představuje výraz *inkluzí* jakožto společné vzdělávání všech dětí bez rozdílu. S popsáním významem vznikl univerbizací víceslovného pojmenování inkluzivní vzdělávání a tvoří tak kosém (Rangelova, 2005, s. 174) k *inkluzi* s významem zahrnutí (do něčeho)“ (ASCS, online). Vztah původního a nového významu je však provázaný, a tak se jedná o velice specifický případ.

Maximální rozvoj nejenom postižených, ale i nadaných žáků. I to je jedním z cílů *inkluzí*, tedy společného vzdělávání dětí. (28. 2.)

V našem materiálu nás zaujaly především neosémantizmy takové, které byly do češtiny adaptovány a fungovaly s jiným významem, než jich bylo v konkrétních případech užito. Vzhledem k opakovanému užití výrazů s novým významem můžeme usuzovat, že se nejedná o pouhé okazionalismy:

Takzvaná *síta* má snížit cla u 98% zboží. (13. 10.)

Vyhlaška jim umožňuje i provoz v takzvaném *skluzu*. Tedy plavbu nejvyšší možnou rychlostí konkrétního stroje. (11. 7.)

Za skandální politickou *trafiku* považuje opozice v zastupitelstvu Týniště nad Orlicí způsob, jakým vedení radnice přeobsazuje místo ředitele kulturního centra. (1. 11.)

Propria

Za zmínku stojí i skupina v češtině utvořených *proprií*. I když v tomto případě nemají mluvčí jinou alternativu pojmenování denotátu a nemůžeme zde hovořit o vědomém výběru z konkurenčních prvků. Moderátoři Událostí ve svém projevu zmínili název aplikace, která umožňuje sjednat spolujízdu, *Jízdomat*. Tato složenina patří ke kvazikomponentům se sufixoidem *-mat*. I tento pojem zůstane pravděpodobně okazionalismem, neboť společnost zanikla:

Společnost Blablacar, která převzala platformu *Jízdomat*, působí v Česku od letošního ledna. (26. 7.)

Originální je pojmenování aplikace, která přináší mapu bezbariérových míst. Motivace vzniku složeniny je průhledná:

Tady už se díváme na aplikaci *Vozejkmap*, která informuje o bezbariérových místech. (16. 12.)

Pozornost přitahuje i obecněčeská varianta prvního komponentu v kombinaci s anglickým komponentem v druhé části. Jedná se tedy o složeninu hybridní.

6.1.2 Porušení normy stylu

Jak jsme popsali výše, nepříznačnou varietou pro námi analyzovaný druh komunikace je spisovná čeština. V materiálu jsme našli mnohé výrazy, které do variety spisovné češtiny nepatří. Jejich užití může být motivováno snahou zaujmout, přitáhnout pozornost k určité části výpovědi či nezáměrným omylem (Jílek, Bednaříková, Svobodová a kol., 2016, s. 9).

Nejčastěji se opakujícím jevem, který bychom mohly jako porušení normy spisovné češtiny označit, byla univerbizace víceslovných pojmenování, která však v tomto konkrétní komunikátu může být motivována i snahou o jazykovou ekonomii:

Právě teď řeší, kde sehnat peníze na letní pobyty svých svěřenců. Pomáhají *nezískovky* i soukromí dárci. (19. 6.)

Co je pro jedny *generálka*, je pro druhé *derniéra*. (8. 12.)

Od Česka i dalších zemí zaznívá, že by mohlo být dočasně vyloučené ze Schengenu. (21. 1.)

Na záchytce slouží lékař, zdravotní sestry i sanitáři. (3. 1.)

Za hovorový výraz považujeme metonymické univerbizované pojmenování Evropské unie jako osmadvacítky. Toto pojmenování je ve stylu masových médií natolik ustálené, že můžeme hovořit o automatizmu:

Během ní se mluvilo hlavně o jeho plánu na reformu osmadvacítky. (22.1.)

Moderátoři událostí odkazovali na další kanály Čt výrazem vzniklým na podobném principu, ovšem bez kroku přenesení významu z celku na části:

Celý rozhovor s premiérem nabídne Týden v politice. Začíná pět minut po osmé na čtyřadvacítce. (3.1.)

Details z fungování gangu přinesou Reportéři ČT ve dvacet jedna třicet pět na jedničce. (18. 1.)

Hovorový příznak v mluvené publicistice podle nás vykazují i neterminologické přejímky nejčastěji z angličtiny jako *lídr*, *byznysmen*, z francouzštiny *šéf*, *šofér* apod. V mluveném zpravodajství zejména s politickou tematikou se však jedná o relativně běžně užívané výrazy:

Pozici vítěze bude s novým *lídrem* obhajovat sociální demokracie. (18. 1)

I to je podle nového *šéfa* kriminálky Michala Mazánka důvod, proč loni klesala kriminalita, hlavně ta majetková. (19. 1.)

Policie žádá případné svědky nehody, aby se ozvali. *Šofér* tvrdí, že se vyhýbal jinému vozu. (19. 1.)

Dále užitá zkratkovitá slova, která vznikla ze zkratk derivacním sufixem:

Nepozornost při řízení, což zahrnuje únavu, zvědavost, ale třeba i psaní *esemesek* a nebo telefonování za jízdy. (30. 6.)

Když všichni na světě podlehli kouzlu hudby na *cédéčkách* a likvidovali lisy na gramofonové desky, on vsadil právě na jejich budoucnost. (2. 3.)

Porušením spisovné normy je i užití jiné jazykové vrstvy odlišující se sociálním statutem, tedy slangismu:

V první řadě digitální lavinový vyhledávač, kterému nikdo ze zainteresovaných neřekne jinak než *pípák*. (7. 2.)

Toto činitelské jméno je motivované pojmenováním zvuku, který přístroj vydává.

Ojediněle se vyskytovaly výrazy hovorové češtiny jako *ted'ka* či *takováhle*.

Velkou metajazykovou diskusi vyvolalo pojmenování nové průkazky na jízdné v pražské hromadné dopravě. Jelikož se jedná o proprium, nezmiňujeme výraz kvůli porušování normy spisovné češtiny moderátory, nýbrž zde upozorňujeme na kulturní skutečnost, o které se i z jazykového hlediska v analyzovaném roce diskutovalo:

Ted' pražská primátorka oznámila, že od poloviny roku město spustí nový projekt s názvem *Lítačka*. (25. 1.)

6.1.3 Obrazná pojmenování

Podle Junkové (2010, s. 60) se obrazných pojmenování v jazyce masových médií používá jako konkurentů explicitního pojmenování, které nechtějí autoři použít z nejrůznějších důvodů, např. protože konkrétní informace neznají či je z nějakého důvodu uvést nechtějí nebo aby se vyhnuli opakování stále stejných výrazů při dlouhodobějším referování o jednom tématu. Kromě toho obrazné pojmenování opět přitahuje divákovu pozornost. Podle Jaklové (2002, s. 169) mají jednoznačně interpretovatelná obrazná pojmenování v textu funkci persvazivní. Jako taková se používá nejčastěji personifikace, metafora, metonymie a přirovnání.

Obrazná pojmenování nevytvářejí nové výrazy, pouze používají ty stávající pro pojmenování entit jiných. Jejich užití v novém významu se může časem automatizovat (Junková, 2010, s. 123). Automatizovaná ustálená víceslovná pojmenování, jejichž význam nelze odvodit pouhým sečtením významů jednotlivých složek, jsou frazémy (Čermák, 2011, s. 273). Aktualizovaná obrazná pojmenování mají vždy expresivní příznak (Junková, 2010, s. 123). Při analýze našeho materiálu jsme se zaměřili právě na neotřelé užití obrazného pojmenování.⁶³ Identifikované příklady uvádíme v tematických skupinách.⁶⁴

Politika

Nejvíce výrazů užívající obraznosti jsme objevili v sémantické skupině zpráv zabývajících se politikou. Často se objevoval strukturní typ metafor (viz Lakoff, Johnson, 2014), při které pojem jakéhokoliv konfliktu i jeho řešení koreloval s pojmem boj:

⁶³ Rys obraznosti používáme jako argument k zařazení i identifikovaných frazémů do této skupiny. Ačkoliv je definice frazémů značně nestálá (srov. např. Čechová, 1986, Janovec, 2005), většinou se shodují na rysu expresivnosti, ustálenosti a právě obraznosti.

⁶⁴ Vzhledem k velkému množství příkladů uvádíme pouze jejich malý zlomek.

O to svedou velký souboj sociální demokrati a hnutí ANO. (10.4.)

Slovní přestřelky právě mezi Tureckem a Evropou se vyostřují. (5.8.)

První slovní výstřel v bitvě velmocí o 29letého Rusa momentálně v české vazbě. (20.10.)

Nejprve čerstvý kandidát republikánů na prezidenta vyvolal bouři slovní přestřelkou s rodiči padlého amerického vojáka. (1. 8.)

S touto strukturní metaforou pravděpodobně souvisí i obliba využívání pojmu ohně a výrazů s ním souvisejících:

V kauze nositele Nobelovy ceny za mír Lecha Walesy se objevily nové dokumenty s výbušným obsahem. (18.2.)

V německé vládě se rozhořívá spor o dohodu s Tureckem. (14.5.)

Dalo se předpokládat, že na pódiu to mezi nimi bude jiskřit. (27.9.)

Naplno se totiž rozhořel už dlouho doutnající spor mezi dvěma významnými postavami Národní fronty, [...]. (25.12.)

Řešení konfliktu se pak může podobat přesně vytyčenému počtu kroků:

Shromáždění zároveň hledá recept, jak rozdělenou stranu spojit a zvýšit miliardářovy šance proti Hillary Clintonové. (20.7.)

Častým postupem v jazyce masových médií, který má již povahu automatizace, je zaměňování částí za celek a obráceně:

Osm dnů před prezidentskými volbami zjišťuje Amerika, jak se šancemi na úspěch zamíchalo pokračování kauzy emailů Hillary Clintonové. (31.10.)

Takzvané zálohované výživné, tedy možnost, že by za rodiče neplatiče hradil alimenty stát a pak je po nich vymáhal, je opět ve hře. (4.4.)

Ted' už Daniela a s ní slibované téma, které v posledních letech nebo měsících hýbalo Českem a Evropou jako žádné jiné – uprchlíci. (18.5.)

Vyzval taky Rusko k dalšímu omezování atomového arzenálu. (2.4.)

Legislativní úkony a oficiální dokumenty jsou často strukturovány jako cesta, na které vykonávají řadu činností:

A ještě jedno téma, které se týká rozpočtu, a tohle vládou naopak prošlo. (18.4)

Balík školských změn ted' míří k prezidentovi na Hrad. (20.4.)

A už teď se na ně sypou žaloby, podle nich by měla lidi spíš motivovat, aby s kouřením přestali, a ne komplikovat dostupnost z prostředků, který může při odvykání pomoci. (5.6.)

Ve vládě i u poslanců zřejmě *narazí* antifosilní zákon omezující výrobu elektřiny z hnědého uhlí. (4.10.)

Jejich nerealizování je pak naopak vyjádřeno zdůrazněním statické podoby bez konkrétního významu:

Další plány například na změny ve znaleckých posudcích nebo zvýšení počtu psychiatrických ambulancí ale zatím *zůstávají jen na papíře*. (19.7.)

Přenesené pojmenování často vzniká užitím hyperboly:

I proto ji sem na tohle místo dneska provázela policejní eskorta *po zuby ozbrojená*. (17.8.)

Angela Merkelová pokračuje v *diplomatickém maratonu* a dnes měla na programu jednání se šefy vlád středoevropských zemí, tedy jednání s největšími kritiky své migrační politiky. (26.8)

***Líbánky končí, začíná realita*. Tvrdá každodenního dne a to je to, o čem se mohl Trump včera přesvědčit v kongresu. (11.11.)**

Podle těchto iránských novin *si* saúdská královská rodina popravou *vykopala hrob*. (3.1.)

***Políček ji ušetřila* tako v Guayaně narozená britská finančnice. (3.11.)**

Obrazná pojmenování pravděpodobně s funkcí oživení stále se opakujících výchozích informací se objevovala v souvislosti s volbou amerického prezidenta:

Primárky v Jižní Karolíně skončily přesvědčivým vítězstvím Donalda Trumpa, který *získal svůj první velký scalp*. (21. 2.)

Spolu s šefy diplomacie a obrany *bude otáčet americkým kormidlem*. (18.11)

Bez dvou dnů přesně dva měsíce zbývají do *střídání v Bílém domě*. (22.11.)

Moderátoři Událostí používali neobvyklá přirovnání:

***Tento most je pro KLDR jako pupeční šňůra*. (29.1)**

Pozornost diváka přitáhne i u žití automatizovaných i aktualizovaných frazémů:

Plán B – mezi českými politiky nejčastěji skloňovaný pojem před zítřejším summitem v Bruselu. (17.2)

Lesk a bída Česka a nová data, která potvrzují dva trendy charakteristické pro dnešní tuzemsko. (12.5.)

A teď ta zmiňovaná odvrácená tvář bohatnoucí země. (12.5.)

Nůžky se ale postupně spíše zavírají. (19.6.)

Donald Trump jako prezident ne Spojených, ale rozdělených států amerických. (7.12.)

Vadí – nevadí aneb pohled na systém cenzury, v němž v 60. letech vznikaly legendární československé snímky. (25.8.)

Doba ledová se po incidentu s ruským bombardérem změnila v *petrohradské letní vedro* až nečekaně rychle. (9.8.)

Přimět Izraelce a Palestince znovu usednout k jednacímu stolu. (3.6.)

A právě to vlilo slábnoucím protestům čerstvou krev do žil. (17.5.)

Evropská unie

V souvislosti s děním v Evropské unii se nejčastěji uplatňovala výše zmiňovaná synekdocha:

Brusel už zahájil řízení kvůli porušení evropského práva. (28. 2.)

To důrazně odmítá Brusel a s ním i zbytek světa. (19. 7.)

Vládě se líbí evropský balík pravidel na lepší hlídání Schengenu. (18. 1.)

Zajímavým příkladem je následující užití personifikace, které by se dalo považovat za projev jazykového humoru:

Zatím ale za evropské vlády úřaduje spíše počasí. (13. 1.)

Informační technologie

Nejnápadnější strukturou v oblasti informačních technologií a s ní rozšířeným novým typem *kybernetické kriminality* je přirovnání k hmatatelnému zločinu, na jehož popisy jsou mluvčí i posluchači zvyklí:

Miliardář současně odmítl názor tajných služeb, že se Rusové *prolomili* do elektronické korespondence Demokratické strany. (27.7.)

Migrační krize

Migrační krize je spojována s výrazy jako *tok*, *proud*, *vlna*, motivace vzniku těchto pojmenování je průhledná:

Česko je dobře připraveno na *migrační toky*, zlepšit by se ale mělo v integraci cizinců. (21. 7.)

Ekonomika

Nejzajímavější obrazná pojmenování v tématu *ekonomiky* a *finančnictví* se týkají pojmenování činností, které lze s penězi vykonávat:

Odhaduje se, že v příštím desetiletí by tam v tomhle byznyse měli Američani *protočit* v přepočtu 10 bilionů korun. (16. 1.)

Skrze ni pražské městské části *utopily* stovky milionů korun v dluhopisech zkrachovalé firmy Via Chem. (15. 3.)

[...] kolik *přiteklo* do rozpočtu díky ekonomickému růstu a kolik díky lepší práci úřadů? (1. 4.)

Na 100 milionů korun *spolykal* tento oheň. Tak vysoko policie odhaduje škodu po pátečním požáru kulis na pražském Barrandově. (27. 8.)

Při určování finančního obnosu je již automatizované označení *tučný*:

Nejnovější jackpot by ale byl mnohem *tučnější*. (28. 1.)

V roce 2016 byla často zmiňovaným tématem povinnost uzavření obchodů určité velikosti v dané státní svátky:

***Zavřené dveře* se dotkly nejenom zákazníků ale i místních.** (28. 10.)

Doprava

Jelikož je téma dopravy nutně provázáno s předešlými, např. *politikou* a *ekonomikou*, objevují se i stejné postupy při užívání obrazných pojmenování:

Jen údržba silnic na Vysočině přitom za poslední dva dny *spolkla* přes tři miliony korun. (5. 1.)

Francouzská metropole *vyhlásila válku smogu* a jedna z *bítev* se týká vozidel starších 20 let. (3. 7.)

***Osud mýta* v Česku je po dnešku téměř *jasný*, aspoň na nejbližší tři roky.** (11. 7.)

***Místo silnic a chodníků* mnohde *kluziště*.** (16. 11.)

Ostatní

Obrazná pojmenování se objevila i v souvislosti se špatným stavem životního prostředí:

Bejrút se dusí v nánosech odpadků. (5. 5.)

Čínský Peking se ponořil do hustého smogu. (17. 12.)

Za zajímavé považujeme uvést obrazná víceslovná pojmenování metajazykových entit, kdy je obraznost obsažena pouze v části výrazu:

A teď jedna čerstvá zpráva. (7. 1.)

A přidáváme výčet některých užitých ustálených frazémů:

Vydání své labutí písničky přežil o pouhé dva dny. (11. 1.)

Vedení Dvora Králové nad Labem objevuje kostlivce ve skříni (12. 7.)

Dosud tady novináři hráli velkou přesilovku. (27. 11.)

6.1.4 Víceslovná pojmenování

Víceslovná pojmenování, jak jsme naznačili v úvodních kapitolách, jsou vzhledem ke své různé povaze obtížně identifikovatelná. Víceslovná pojmenování, která jsme excerpovali se různí⁶⁵ ve své struktuře, způsobu vzniku a pravděpodobně i stavem uzualizace, tedy zobecnění v úzu.⁶⁶ Zabývali jsme se výhradně pojmenováními substantivními.

Jednotlivé složky pojmenování mohou mít vztah určovací, kdy často jeho první složka představuje shodný přívlstek (např. *bezdrátový internet, elektronický náramek, citlivá data, roamingové služby, virtuální měna, robotické pracoviště*), který je v některých případech realizován i cizím prvkem s minimální mírou adaptace (např. *wifi síť*), a dává tak vzniknout hybridním víceslovným pojmenováním. Velké množství těchto pojmenování vzniká v oblasti moderních komunikačních technologií, kde plní úlohu termínů, a proto je jejich forma velice ustálená. V dané oblasti se často uplatňují víceslovná pojmenování s prvkem *chytrý* (*chytrý spotřebič, chytré město, chytrý zásahový oblek* apod.), o kterých jsme se zmiňovali v souvislosti s neosémantizmy.

⁶⁵ Pro klasifikaci nově vzniklých víceslovných pojmenování viz Martincovou (2005).

⁶⁶ „Ustálený způsob užívání jazykových prostředků.“ (NESČ, 2018, online)

Terminologickou povahu mají víceslovné výrazy z oblasti ekonomiky (*kariérní řád, elektronická evidence tržeb, účtenková loterie, sdílená ekonomika, kotlíkové dotace, antimonopolní úřad apod.*), někdy i s prvkem obraznosti (*šedá ekonomika, střet zájmů*).

Nutnost vzniku nových pojmenování se projevuje i v dopravní tematice (*elektronické mytné, digitální tachografy, dobíjecí stanice, alkoholový zámek, hybridní vzducholod', jednorázová pouta apod.*). Za jedno z klíčových slov odrážejících společenskou situaci analyzované doby považujeme přívlastek *alternativní* (v souvislosti s dopravou např. *alternativní pohon*).

Povahu víceslovných pojmenování začínají mít i výrazy spojené s migrační krizí, neboť jejich neustálým opakováním dochází k silné automatizaci (*migrační krize, uprchlická krize, syrská krize, migrační vlna, ilegální migrace, uprchlické kvóty, měkký cíl, humanitární koridory apod.*).

Na pomezí témat politiky a zdravotnictví identifikujeme víceslovná pojmenování označující nový zákon zaměřený na omezení kouření ve veřejných prostorech a entity s ním související (*protikuřácký zákon, protikuřácká norma, elektronická cigareta apod.*). Pojmenování vyžadují i nové možnosti v léčbě tzv. *civilizačních chorob* (*obezitologická společnost, paliativní péče, asistovaná reprodukce, novorozenecký screening, biologická léčba, kmenové buňky, elektronický recept apod.*). Klíčovým slovem roku 2016 byl i pojem *otcovská dovolená* vytvořený analogicky k existujícímu termínu *mateřská dovolená*.

U zmiňovaných víceslovných pojmenování s poměrem určovacím platí, že mohla vzniknout tvořením syntaktickým, přejímáním či kalkováním, tedy překladem všech částí víceslovného pojmenování již existujícího ve zdrojovém jazyce (Martincová, 2005, s. 215).

Druhou skupinu substantivních víceslovných pojmenování, ovšem s nepoměrně menším zastoupením v našem vzorku, tvoří tzv. multiverbizovaná pojmenování, při kterých z jednoslovného pojmenování vzniká víceslovné se sémantickým těžištěm v určujícím členu (Martincová, 2005, s. 217). Takový vztah vyjadřují příklady jako *vozový park* (ve významu vozy), *zajímavým způsobem* (*zajímavě*) či *odborná veřejnost* (*odborníci*), jejich výskyt je spíše ojedinělý.

Poslední skupinu představují víceslovná pojmenování utvořená derivací z dříve existujících (např. *ekonomická migrace* → *ekonomický migrant*). Prostřednictvím derivace od stávajících víceslovných pojmenování vznikají především názvy osob, názvy ženských osob (tamtéž). Jejich analýza nebyla předmětem naší práce.

6.2 Titulní strana Mladé fronty DNES

Vzhledem k povaze druhého jazykového materiálu pocházejícího ze soukromého média, které není regulováno zákonem, jsme očekávali větší počet i rozrůzněnost identifikovaných inovací. Jelikož se jedná o médium tištěné, mohou si autoři mediálních obsahů dovolit užívat neočekávané výrazy, neboť mají příjemci možnost se u výrazu pozastavit a nejsou při jeho interpretaci odkázáni primárně na sluch, jako tomu bylo u média předešlého.

V případě titulní strany je žádoucí, aby její obsah co nejvíce zaujal.

K nejviditelnějším prvkům strany patří titulky, ve kterých právě jazykové inovace často nacházíme. Stále však platí, že jelikož je médium určené masovému publiku, neměly by tyto inovace bránit v porozumění sdělení.⁶⁷

Z povahy analyzovaného materiálu vyplývá, že se můžeme pozastavit i u grafické podoby některých, především přejatých, výrazů. Jak jsme uváděli dříve, u neologismů je obvyklé, že jejich grafická podoba z počátku kolísá a ustaluje se s časem. Jelikož však mediální obsahy procházejí redakční kontrolou, měly by splňovat redakční normu a ve své podobě se neodchylovat.

6.2.1 Absolutní inovace

Následující výrazy budou popsány podle analogických postupů jako v kapitole předcházející.

Prefixy

Ve všech tématech, která se alespoň okrajově dotýkají politiky, se uplatňují výrazy s prefixem *anti-*. Jedná se většinou o adjektiva, která se často pojí s obdobnými jmény (*strana, názor, politika*):

Odmítání uprchlíků, boj proti zneužívání sociálních dávek nebo xenofobní témata a antievropská rétorika ho přitahují. (17. 5.)

Všude v Evropě sílí antiislamistické, protiimigrační strany. (2. 5.)

Akce bude antizemanovská a bude startem prezidentské kampaně, [...]. (27. 10.)

Z nově vzniklých adjektiv pak vznikají adverbia:

Lidé prostě v řešení migrační krize pořád více věří standardním partajím než antiimigračně naladěným stranám. (11. 4.)

⁶⁷ Viz kapitolu 3.2.

Prefix *anti-* se stejným významem jako při derivaci předcházejících apelativ byl využit i v prefixaci propria:

Zeman vs. *Antizeman* (18. 11.)

Český ekvivalent⁶⁸ prefixu *proti-* se v našem materiálu pojil do následujících prefigovaných výrazů:

Nicméně AfD je vlastenecká strana, protiimigrační a *protiislamizační* a nesporný je i její ekonomický liberalismus. (2. 5.)

Redaktorka však informace tehdy odmítla – prý jde o výmysl *protiimigrantské* strany Švédští demokraté. (12. 1.)

A že vše nešlo hladce, dokazuje i několik vážných incidentů: útok na komunitní centrum pomáhající uprchlíkům, střelba do vzduchu při jedné z *protiuprchlických* demonstrací nebo [...] (9. 2.)

Sémantický opak představuje prefix *pro-*, který se v našem příkladu pojí se stejným základem jako výše uvedený příklad:

Na jedné straně jsou zastánci *prouprchlické* politiky, na druhé lidé, kteří ji vidí kriticky, třeba proto, že statisíce migrantů země nemůže zvládnout. (2. 3.)

Další příklad představuje spojení prefixu cizího významu *de-* ve spojení se základem původu rovněž cizího:

Ty opatrné jakékoliv pokusy o *deanonymizaci* nezastaví. Snadno je obejdu,“ říká za hackerspace Petr Baudiš. (19.1.)

Naproti tomu prefix cizího původu *ex-* tvoří nová pojmenování i ve spojení s českými základy:

I o osm milionů korun, které zabavila policie při zatčení *exhejtmana*. (13. 7.)

***Exnáměstek* ministra práce Vladimír Šiška dostal za manipulaci s veřejnými zakázkami sedm let, kauzu řeší odvolací soudy.** (23. 2.)

Ve spojitosti s moderními technologiemi je někdy nutné provést úkon pojmenovaný *odblokace*:

Schránka na e-mailu umožňuje nezabezpečené připojení a několikanásobné zkoušení hesla odkudkoliv, kdy nedochází k okamžité blokaci a následně pak *odblokaci* schránky [...]. (6. 1.)

⁶⁸ Bylo by zajímavé porovnat údaje o frekvenci užívání prefixu cizího a domácího původu ve spojitosti s uvedenými základy. Vzhledem k novosti výrazů však prozatím nejsou v korpusu dostatečná data (SyD, 2015, online).

Opětovné vložení peněz do projektu se nazývá *reinvestice*. I v tomto příkladu se slovotvorný význam rovná významu lexikálnímu:

Městy a obcemi ovládané firmy mohou být sice méně efektivní než velcí nadnárodní hráči, většinou však zisky plně *reinvestují* do svých sítí. (1. 9.)

Za inovaci považujeme poměrně časté tvoření výrazů derivací prefixem *pro-* ve významu „činností něco ztratit“:

Žena „*proinvestovala*“ půl milionu. (7. 9.)

Sobotkův kabinet *proléтал* loni nejvíc peněz od roku 2010. (1. 7.)

Prefixoidizace

V našem vzorku se objevují kvazikompozita s prefixoidy *euro-*, *kyber-*, *mikro-*, *super-* a *termo-*.

Z kvazikompozit tematické skupiny Evropská unie jsou nápadná především kvazikompozita s domácím základem:

Základním problémem je, že mezi příjmy bohatých a chudých členů EU jsou tak propastné rozdíly, že nelze vytvořit rozumnou *eurodávku*. (10.8.)

Přiznala však, že na dva „*nekontaktní*“ obviněné se chystá *eurozatykač*. (18.1.)

V obecně-politických zprávách byly užity výrazy s prefixoidem *super-*.

V adjektivech nese význam velké míry vlastnosti a která bývají hovorově zabarvena (srov. Šlosar, 2012, s. 178):

Máme pro vás *superspeciální* rybičku rovnou z Moravského krasu, [...] (27. 4.)

„Náš právní řád je založený na tom, že dokud se nestane něco *supervážného*, dělá se jen tytyty,“ dodal. (22. 7.)

Kromě toho se prefixoid *super-* pojí i se substantivy, ve významu „*nadřazený významu kmene*“:

Vláda volá na pomoc *superúředníka*. (3. 12.)

Babiš a Chovanec si měří síly na „*superúterý*“ (13. 6.)

Bohatým zdrojem kvazikompozitních inovací je téma moderních technologií:

„Jednalo se především o vydírání, *kyberšikanu*, stalking a veřejné pomluvy pod jejich jmény a jmény fiktivními, například Richard Zajíček nebo Bazilišek,“ uvedla Jelínková. (3.5.)

Podle představ vlády má právě armádní rozvědka začít sestavovat *kyberarmádu*, která bude stát bránit na nové „frontě“ nedávno uznané i NATO – internetu. (29. 11.)

Záběr z termokamery, kterou ho sledovali policisté. (1. 3.)

Suffixace

Suffixací jsou utvořena jména konatelská, a sice prostřednictvím sufixu *-ář*, který je i podle Šlosara (2012, s. 114) nejproduktivnější:

Někteří cigaretáři začali plechové krabičky rozdávat kuřákům dokonce zadarmo. (26.8.)

Podle daňářů tak plnili úlohu takzvaných bílých koní. (13.5.)

Odbory tlačí na to, aby dohodáři měli stejnou ochranu jako stálí zaměstnanci – tedy garantované přestávky a nárok na proplacenou dovolenou. (29.2.)

Zvláštním přechýleným pojmenováním profese, které není lexikograficky analyzováno, je *psychiatricka*:

K návštěvě u psychiatricky, natož k odebrání zbraní nikdy nedošlo. (12. 2.)

Negativním pojmenováním osoby podle charakteristického rysu, i když v obrazném významu, je výraz *salámista*. V kontextu ostatních zpráv působí způsob tvoření analogicky ke slovům obsaženým v tematice migrační krize, nikoliv však významem, pouze formou:

Češi jsou v tomto salámisté a jsou v klidu. (26. 2.)

Kulturně podmíněný je výraz *Konvičkovec*, který pojmenovává stoupence konkrétní osoby, politického antiislámského aktivisty Martina Konvičky. Derivace sufixem *-ovec* je typickým prostředkem pojmenování příslušníka skupiny lidí spojené určitým přesvědčením tvořeným od propria:

Konvičkovci rychle posilují (23.1.)

Mezi identifikované inovace z oblasti činitelských jmen patří např. *převaděč*:

Čtveřici českých převaděčů zadržela policie letos v listopadu. (20. 1.)

V tomto případě by se dalo uvažovat i o neosémantizaci, kdy se z původního významu „*kohokoliv, kdo převádí*“ význam specifikoval na nelegální převádění uprchlíků v rámci migrační krize.

Deadjektivní substantivum, které vykazuje velkou míru expresivity, avšak bylo použito bez uvozovek ani nebylo zapsáno s majuskulí, tudíž nemělo formální náležitosti propria, je *předplacenka*:

Například předplacenka Nadlouho od českého O2 se v zahraničí automaticky přepne na Nahlas. (18. 6.)

Suffixací vzniklo substantivum dějové:

Provalilo se moje utajené *kriminalizování*. (2.4.)

A dále verba *kontrovat* a *youtuberovat*, oba příklady náleží do šesté slovesné třídy.

Šéf ANO navrhl zlevnit pivo, předseda ČSSD *kontroval* levnějším mlékem a chlebem. (30.1.)

Youtubeři nemohli *youtuberovat*, hospodské pře opět končily rvačkou místo nalezením odpovědi za pár vteřin na displeji mobilu. (24. 11.)

Další identifikovanou absolutní inovací je deadjektivní adjektivum z oblasti politiky:

Projekt, kterým v letech 1950 až 1960 prošly přibližně tři stovky dětí, měl dokázat, že malí Romové jsou „*kultivovatelní*“. (27.2.)

Sufix *-elní* vyjadřuje svůj běžný význam „mající potenciál stát se takovým, jaké je základové slovo. Nejspíše okazionální výraz je zapsán s uvozovkami, což značí odstup autora od výrazu, který může být žádoucí i vzhledem ke spojení predikátu, který bývá typicky doplňován neživotným subjektem, a užitého subjektu životného.

Kompozita

V analyzovaném materiálu jsme neobjevili žádné kompozitum, ve kterém by oba komponenty byly domácího původu.

Časté byly složeniny s komponentem *taxi*:

A činí tak bez tradičních prostředníků, jako jsou hotely či *taxidispečinky*. (3. 6.)

Příběh *taxivraha*. (6. 9.)

Zajímavým případem je následující příklad. Ačkoliv se zde objevuje základ latinského původu (*radikalizace*), prefix, kterým je toto dějové jméno derivováno, je původu českého (*sebe-*) a není užit jeho latinský ekvivalent *auto-*, který by byl spíše očekávatelný (srov. Šlosar, 2012, s. 162):

Protože případy *seberadikalizace* se množí, včera se už s odkazem na výše zmíněnou radu ozývaly hlasy, že [...]. (16. 7.)

Přejímky

Při analýze nových přejímek se potvrzuje tendence ponechat výrazy v původním grafickém zápisu.

Nejbohatší materiál opět představovaly zprávy z oblasti moderních technologií:

***Dron* slídl v továrně. (8.6.)**

A francouzští politici chtějí zakázat šifrovanou komunikaci a přístup k prohlížečům, které otevírá vstup na takzvaný *Darknet*, kde se anonymně obchoduje se zbraněmi, pornografií a zejména drogami. (19.1.)

„Jde zejména o karty, které byly použity při placení na čínských internetových serverech, či karty, které byly předmětem velkých úniků karetních dat nebo tzv. *phishingových* kampaní na sociálních sítích,“ říká Teubner. (27.10.)

Hráč se *smartphonem* chodí třeba po ulici a na displeji vidí kromě skutečnosti i „kapesní přišerky“, které může sbírat, cvičit a následně je vysílat do bojů s jinými pokémony. (12. 7.)

Mohou *spoty* vnímat jako neúčelně vynaložené peníze, [...]. (21. 4.)

Kromě výrazu *Darknet*, který se v materiálu choval jako proprium a zůstal nesklonným citátovým slovem, jsou ostatní uvedené výrazy již přiřazeny do deklinačního paradigmatu některého z českých vzorů.

V ostatních tématech se objevují především přejaté názvy osob:

Návrh, který získala MF DNES, mění výpočet dovolené, podmínky pro práci z domova, práci na dohodu či příplatky pro *topmanažery*. (29. 2.)

Základem ochrany oznamovatelů podle Závodského bude status *whistleblowera*. (25. 4.)

Podle něj generace *mileniálů*, což jsou lidé od dvaceti do pětatřiceti let, cílí hlavně na osobní benefity. (3.9.)

[...] v lednu ve své zprávě upozorňoval na rychlý nárůst ultrakonzervativních islámských *salafistů*, z jejichž řad pocházejí i němečtí radikálové bojující za Islámský stát. (22. 8.)

Poslední příklad opět ukazuje arabismus, který se také do češtiny dostal prostřednictvím angličtiny.

Častá jsou pojmenování procesů a akcí:

Aby byl experiment ještě autentičtější, vypnula proud, aby nasimulovala *blackout*. (5.11.)

Vyprofilovalo se v takzvanou *catch all party*, která cílí na celé spektrum společnosti včetně starších lidí a Češi ho již jako pravicové moc neberou. (3.11.)

S pojmenováním významné události v evropské politice, odchovu Velké Británie z Evropské unie (*Brexitu*), souvisí i obrazné pojmenování, která se v tomto tištěném médiu postupně lexikalizovala:

A hlavně získat zpět sympatie obyvatelstva a přežít pohromadě, bez dalších ztrát v podobě dalších „exitů“. (28.6.)

Neosémantismy

Nejvýraznějším a nejfrekventovanějším výrazem je pojmenování *šmejd* označující člověka, který podvodným jednáním okrádá cílovou skupinu seniorů. Pojmenování bývá užito výhradně v plurálovém tvaru.

Pro lidi z tohoto byznysu se vžil výraz „šmejdi“. (19. 4.)

Ti, kteří podváděli a chovali se agresivně, dostali nálepku *šmejdi*. (15. 8.)

Boj proti *šmejdům* rozehrál soukromý detektiv i na politickém hřišti. (19. 4.)

6.2.2 Porušení normy stylu

Nejvýznamnější typologické skupiny porušení spisovné variety jazyka představuje užití slangových výrazů, které bývají často zapsány v uvozovkách:

Potvrdil, že dvě zakázky, z nich jedna na opravu kostela, z dotací EU byly „cinknuté“. (16. 11.)

[...] do své sítě nainstalovat „černé krabičky“ dodané rozvědkou, přes které budou proudit veškeré SMS zprávy, e-maily nebo data z webových stránek. (29. 11.)

Pokud by podobné kampaně uspěly a motivovaly stovky či tisíce slovenských „ajt’áků“ k návratu pod Tatry, byl by to problém pro český pracovní trh i pro celou ekonomiku. (31. 10.)

Výraz z posledního uvedeného příkladu v užívání uvozovek kolísá:

Řecko bude soudit české *ajt’áky*. (5. 5.)

V obsahu masových médií se vyjímalá užitá augmentativa či naopak deminutiva:

Ještě dynamičtěji se mají nabírat *záložáci*. (19. 1.)

A v pražských Stodůlkách se i na střeše domu, v němž bydlí chráněná osoba – premiér Sobotka – hledá zatoulané bezpilotní *letadélko*. (8. 6.)

Vedle obliby veřejné dopravy se Češi ukázali také jako největší *šetřílkové* elektřiny v domácnostech. (26. 7.)

Autoři se nevyhýbali užívání univerbizovaných výrazů, jedná se o velmi užívaný postup při jazykové ekonomii. Problém nepředstavuje ani fakt, že tak vznikají výrazy hovorové či obecněčeské:

Vitásková chce srazit poplatek za *soláry*, elektřina může zlevnit. (1. 11.)

Šéf *dopraváků* mluví ze své zkušenosti, protože [...]. (5. 1.)

V Brně se modelový *třípokoják* podle aktuálních dat projektu *CenováMapa.org* prodává za 3,64 milionu korun, tedy [...]. (22. 4.)

Přetahování o volitelná místa na *kandidátkách* sociální demokracie pro nadcházející krajské volby má letos nové limity. (6. 1.)

Expresivně působí i některé užité přejímky z angličtiny, což je v následujícím příkladu i signalizováno užitím uvozovek:

Primitivní „*hacknutí*“ schránky naznačuje přitom i mluvčí Seznamu Irena Zatloukalová. (6. 1.)

Další příklad je zněním titulku, kde je použití stylově příznakového výrazu ještě více žádoucí (srov. Pálenický, 2007):

O úspěchu *rozhodla tečka* a souhlas *bosse*. (16. 12.)

6.2.3 Obrazná pojmenování

Analogicky ke kapitole 6.1.3 budou příklady identifikované užití obraznosti představeny v rámci svých tematických skupin.

Politika

Obrazná pojmenování byla užita především ve spojení s volbami, tématem, které se objevovalo na titulní straně deníku velice často. Právě proto autoři hledali vhodné ekvivalenty za neustále se opakující výrazy (viz výše):

A na rozdíl od těch předchozích nemůže skončit slovy „vyříkali jsme si to, jedeme dál“. Aspoň tak to vidí politici ANO. A *chtějí hlavy*. (11. 6.)

A *cenný skalp* v nejviditelnějším hejtmanovi vidí i hnutí ANO. (5. 9.)

A jestli se Haškova *mašina* na hlasy letos *zadrhne*, Sobotka získá ideální příležitost se ho definitivně zbavit. (5. 9.)

Pohled do zákulisí: jak se *pečou koalice*. (11. 10.)

Voliči Škromacha, který se je snažil přivábit například svým internetovým pořadem „Hovory *od bazénku*“, zkrátka *vyšplouchli*. (17. 10.)

Poslední příklad pracuje s tzv. taženou metaforou,⁶⁹ i když ji uplatňuje pouze v malém vzorku a autorem jejích výrazů není stejný mluvčí.

⁶⁹ Podle Junkové (2010, s. 144) tažená metafora představuje užití složitých vzájemně propojených obrazů, které so mohou táhnout i celým mediálním textem.

Obraz vody se projevuje i v následujících příkladech:

Babišovo hnutí totiž jako nováček odstartovalo k nebývalému úspěchu nikoliv z levé části politické scény – jak se ještě donedávna odhadovalo – ale naopak z *potápějících se palub pravicové ODS, TOP 09 a Věcí veřejných.* (3. 11.)

Zda v tom nechat banku vykoupit, nebo ji za peníze daňových poplatníků zachraňovat. (1. 10.)

Autorem následujícího výrazu není sice redakce deníku, přesto ho do výčtu zajímavých příkladu zařazujeme:

„Jednání výboru by nemělo být záminkou spustit *Babišův hnojomet*,“ obviňoval poslanec Richard Dolejš z ČSSD kolegy z ANO, že od nich pak utečou informace. (24. 6.)

Za zmínku stojí i obraz *nahoty*, se kterým se pojí *odhalování pravdy i bezbrannost*:

Obnažený premiér Sobotka (6. 1.)

Je to historicky poprvé, co se hospodští, hoteliéři a poté i další podnikatelé a firmy *svléknou do naha* před finančními úřady. (1. 2.)

Evropská unie

Klíčovým slovem ve zprávách z Evropské unie byl odchod Velké Británie, který byl popisován obrazem konce manželství:

Jenže „rozvodové papíry“ nechal britský premiér David Cameron doma. (29. 6.)

Stal se předmětem personifikace:

Brexit ztrácí dech. Příznivci EU vedou (20. 6.)

I východiskem pro pojmenování dalších možných odchodů z Unie:

A hlavně získat zpět sympatie obyvatelstva a přežít pohromadě, bez dalších ztrát v podobě dalších „*exitů*“. (28. 6.)

To, že může být jedna skutečnost pojmenována více než jedním obrazným pojmenováním, dokazuje nesouhlas německých politiků v parlamentu Evropské unie se stavbou hraničního plotu v Makedonii:

Německé stop (29. 1.)

Němci *zařídili* V4 plán plotu v Makedonii (16. 2.)

Informační technologie

Užívání obrazných pojmenování v souvislosti s moderními technologiemi vychází z potřeby pojmenovat neznámé entity a činnosti s nimi spojené takovými výrazy, které dokáže čtenář interpretovat. Tato strategie se projevuje např. v pojmenování nelegálních činností páchaných ve virtuálním prostředí:

V době „nabourání“ schránky v ní bylo 2 919 doručených zpráv. (7. 1.)

Hackeři nabourávali Sobotku opakovaně (7. 1.)

Firmám se čas od času stane, že ochranu jejich dat na internetu *prolomí* hackeři, tentokrát je to o to horší, že údaje vynesl přímo zaměstnanec. (13. 6.)

Dron *slídl* v továrně. Chystá se jejich zákaz (8. 6.)

Podle představ vlády má právě armádní rozvědka začít sestavovat kyberarmádu, která bude stát bránit na nové „*frontě*“ nedávno uznané i NATO – internetu. (29. 11.)

Ale i běžném popisu nových nástrojů, ty jsou pak většinou založeny na vnější podobnosti:

Po každých několika kilometrech potkáváte zúžení, reflexní sloupky nebo i *žlutý „koblížek“* se symbolem Ředitelství silnic a dálnic [...]. (6. 6.)

Migrační krize

Příklady z této tematické skupiny by se daly označit jedním z identifikovaných obrazných pojmenování:

Noviny, [...] *odhodily* dosavadní *hyperkorektnost* a [...]. (9. 1.):

A hned do těch, které německé tajné služby označují jako *líheň džihádistů*. (22. 8.)

Proto, že právě v Belgii si zřídil gang „*logistické překladiště lidí*“ a odsud je dál dostával přes kanál La Manche. (20. 1.)

Dnes *loví* na internetu *verbíře Islámského státu*. (22. 8.)

Pojmenování politických postupů v problematice migrační krize se stává již automatizovaným:

Německo má za sebou týden, který jako by opravdu tuto zemi změnil, a může to znamenat nejen konec dosavadní *politiky „otevřených dveří“* pro uprchlíky. (9. 1.)

Identifikovali jsme i užití frazému ve spojitosti se synekdochickým pojmenováním politiky jednotlivých států:

Uprchlíci jako páka. *Turecko chytilo Evropu „pod krkem“* (8. 3.)

Ekonomika

V oblasti finančnictví se opět uplatňují automatizovaná pojmenování činností vykonávaných s penězi, a to především prostřednictvím obrazu *tekutiny*:

Musí nabrat další vojáky a musí rychle *nalít* peníze do nákupu zbraní. (13. 1.)

Do Česka by jen letos mělo skrze čínské firmy *přítéct* přes 100 miliard korun, dalších zhruba dvě stě miliard dorazí v příštích pěti letech. (31. 3.)

I když ne ve všech případech.

Detektivy zajímá, za co k Voničkovi *doputovalo* přes 600 tisíc korun. (27. 1.)

A logicky vedle milionových úspor na účtech, domů a věcí po úspěšném lékaři měly být součástí dědictví po otci i policií *obstavené* miliony korun. (13. 7.)

Doprava

Nejzajímavějším obrazným pojmenováním, které však nemusí být pro všechny čtenáře významově průhledné, obsahuje následující příklad:

Ted' už mají tři měsíce čeští „*Ewingové*“ stejnou možnost vybrat si značky podle svého gusta. (6. 4.)

Uvedený obraz vznikl s odkazem na americký seriál Dallas, kde figurovala registrační značka automobilu ve znění „*Ewing I*“, která vznikla na přání.

Zdraví

Zprávy ze zdravotnictví nepřinesly žádnou zajímavou inovaci v obrazných pojmenováních.

Ostatní

Objevovaly se obrazy *ohně* či *výbuchu*, což odpovídá výrazům značícím exkluzivitu, o kterou se soukromé médium musí snažit:

***Explozi žalob* zaznamenaly i komerční pojišťovny – každá nemocnice se totiž musí proti chybám zdravotníků pojistit. (19. 1.)**

Ištván se zprávou *zachází jako s dynamitem* – přinesl ji jen v jediném exempláři. (29. 7.)

Do Sněmovny ted' přišel nový zákon o obecní policii a poslanec za ANO Bronislav Schwarz se k němu chystá připojit jeden *výbušný paragraf*: [...]. (21. 4.)

Problémy signalizuje obraz *tekutin*:

Panika, kterou včera nad ránem vyvolal sedmiprocentní propad čínských akcií, se jako tsunami přelila přes celý svět. (5. 1.)

Byli až příliš blízko kolegům namočeným do kauzy Vidkun. (6. 4.)

Opět uvádíme některé užité frazémy, které přitahovaly pozornost obzvlášť v aktualizované podobě:

Kdo nevaří, není Čech. Kampaň do voleb 2016 (27. 9.)

Policii za pravdu a konspirátorům na frak pak dali sami levicoví extremisté. (9. 2.)

Městu Cheb se podařil husarský kousek. Prolomilo zákaz použít na registračních značkách na přání písmeno Ch. (29. 1.)

6.2.4 Víceslovná pojmenování

Nejobsáhlejší skupinu víceslovných pojmenování tvoří ta, která mají mezi jednotlivými složkami vztah určovací. V těchto případech jejich první složka představuje shodný přívlastek, který je realizován adjektivy domácího i cizího původu.

Velké množství těchto pojmenování opět nalezneme v oblasti moderních komunikačních technologiích. Nejčastější jsou to dvousložková pojmenování s přívlastkem *chytrý* mající význam popsany výše („*chytrá*“ *atomovka*, *chytrá mapa*, *chytrá nálož*, *chytrý termostat* či obecné pojmenování *chytrý software* apod.). S technologickým pokrokem souvisí i pojmenování přístrojů, k jejichž ovládání není nutná fyzická přítomnost člověka (*bezpilotní létající stroje*, *bezpilotní vzducholod'*, *bezpilotní letoun* apod.). Nově vzniklá víceslovná pojmenování popisují i chování na sociálních sítích (*facebookový projev*, *hackerský útok*, *kybernetická kriminalita*, *skypový rozhovor*). Na materiálu textů tištěného média můžeme pozorovat, jakým způsobem pracují autoři s grafickým zápisem přejímek, které jsou již přiřazeny k českým vzorům, ale stále si ponechávají pravopis původního jazyka. V této oblasti se uplatňuje i tvoření nových výrazů kalkováním (*informační chudoba*, *virtuální prostor*).

Určitá ustálenost se objevuje i v užívání víceslovných výrazů z oblasti politiky (*kontejnerové domy*, *protikuřácký zákon*, *pamlsková vyhláška*, *phishingová kampaň*, *volební superúterý* apod.).

Potřeba nových pojmenování se projevuje při řešení unijních záležitostí i migrační problematiky (*antievropská rétorika, azylová centra, bezvízový styk, detenční zařízení, pašerácký gang, uprchlická krize* apod.).

Velkou míru ustálenosti, která může někdy přecházet až v terminologizaci,⁷⁰ vykazují mít výrazy spojené s novými vyhláškami a zákony z oblasti ekonomiky, neboť neustálým opakováním jejich stejné formy, kterou autoři volí kvůli jednoznačnému porozumění výrazu, dochází k jejich automatizaci (*kotlíkové dotace, amatérský trh, nízkoemisní zóny, sdílená ekonomika* apod.).

Klíčovým víceslovným pojmenováním z oblasti dopravy, ve kterém je jméno modifikováno přívlastkem neshodným, je výraz *značka na přání* a obměny této formy nesoucí stejný význam („*espézetka*“ *na přání*, „*volitelná značka*“).

Z ostatních tematických oblastí stojí za zmínku výrazy takové, které odrážejí typický stav české společnosti v analyzovaném období, jako jsou např. *osobní koučka, generace mileniálů, životní kotrmelce, privátní kryty, sázkařský syndikát* či *tetovací pistole*.

Všechna uvedená víceslovná pojmenování svou formou náleží do první skupiny takových pojmenování definované v podkapitole 6.1.4.

⁷⁰ „Procesem, při kterém se slova (nebo víceslovné výrazy) běžné slovní zásoby (tj. neodborná) adaptují do funkce termínu, jejich lexikální význam se specializuje, zužuje (NESČ, 2018, online).“

7 Komparace dat získaných z vysílacího a tištěného média

Tato kapitola se věnuje komparaci inovací identifikovaných ve veřejnoprávním vysílacím médiu a v médiu soukromém tištěném.

Pro oba vzorky platí, že neologismy se objevovaly především v případech, kdy bylo nutné pojmenovat novou skutečnost. Podle očekávání jsme zjistili, že vysílací médium vzhledem ke svým možnostem i větší regulaci častěji volí opisné způsoby pojmenování, ale ani užívání neologismů, jejichž vznik a význam jsou průhledné, se nebrání.

Při tvorbě nových lexikálních jednotek derivací jsme vypožorovali následující tendence:

- Pokračující dlouhodobý trend ve tvorbě lexikálních jednotek typu bio matka (srov. Daneš, 1985). Dříve měly tyto jednotky povahu víceslovných pojmenování s prvním neskloňným modifikačním prvkem.
- V našem vzorku mají povahu především kvazikompozit, ve kterých první komponent představuje prefixoid vzniklý abreviací plnohodnotného výrazu.
- Cizí afixy se připojují k českým základům a opačně.
- Zaznamenali jsme velké rozšíření tvoření deverbativních sloves v dokonavém vidu, která vznikla derivací prefixem *z-*, a to i z verba cizího původu.
- Mnohem častěji inovace vznikají derivací z levé části od kořene slova než z pravé.

V oblasti přejímek se projevíly následující tendence:

- Internacionalizační tendence se projevují i v jiných tematických oblastech, než jsou informační technologie. Pojmenování cizího původu do češtiny pronikají v souvislosti s mezinárodní politikou a globálním řešením problémů.
- V našem vzorku se potvrdil trend přejímání především z angličtiny, a to nejen lexikálních jednotek, ale i slovotvorných postupů.
- V Událostech jsou přejímkami pouze substantiva, MF DNES pracuje i se slovesy, která buď vznikla morfematickou adaptací anglického výrazu či na základě slovotvorném, kde motivující výraz představuje jmenná přejímka.

Zaměříme-li se na významovou složku lexikálních jednotek, spatřujeme tyto tendence:

- Velmi časté je rozšiřování či zužování významu dříve fungujícího morfému či celé lexikální jednotky.
- Pojem označující vlastnost živé entity označuje i vlastnost entity neživé. Ten to jev je dán tím, že neživotné entity získávají díky pokroku vlastnosti stále podobnější lidským.

V Událostech se porušení neutrální vrstvy spisovné variety češtiny projevuje několika málo výrazy, většinou přejímkami z angličtiny, které mají hovorový příznak. Občas se objevují univerbizované výrazy volené především z důvodu jazykové ekonomie. V Mladé frontě DNES autoři porušují spisovnou normu mnohem širší typologií výrazů, kromě přejímek s hovorovým příznakem užívají i slangismy, které jsou často zapsány v uvozovkách, oproti Událostem se nebrání užívání deminutiv a augmentativ, které se vyznačují velkou mírou expresivity.

Obrazná pojmenování se nejčastěji objevovala ve zprávách zabývajících se politickými tématy. Explicitní výraz nahrazený obrazem se často stává automatizmem. Moderátoři se tak vyhýbají užívání stále stejných výrazů u témat, která jsou často předmětem zpráv. Nejpoužívanější obrazy v Událostech jsou *bitva*, *oheň* a *voda*. Na titulních stranách Mladé fronty DNES autoři tvoří i složitější obrazy, které si vzhledem ke způsobu recepce textu mohou dovolit. V rámci těchto obrazů používají expresivní, často hovorové či obecněčeské, výrazy. Především v této rovině se projevuje tzv. bulvarizace seriózních médií.⁷¹

Obě sledovaná média užívala lidových frazeologismů, u kterých se mohou spolehnout na všeobecnou znalost danou společným kulturním kontextem recipientů. Jejich užití v aktualizované podobě, které realizovala Mladá fronta DNES, kromě upoutání pozornosti ukazuje i na jazykovou kreativitu.

Spojení dvou slov, které díky své ustálenosti a opakovatelnosti v různých kontextech můžeme nazvat víceslovnými pojmenováními, se nejčastěji skládají ze shodného adjektivního přívlastku českého i cizího původu, které je nesklonné, a substantiva. Velká

⁷¹ Sklon k senzaci, jednoduchosti a zabývání se tématy obvyklými pro bulvární média (Jiráček, Köpplová, 2015, s. 245)

část identifikovaných víceslovných pojmenování má povahu termínu, fungují s pevnou a explicitní definicí (Čermák, 2011, s. 325). Taková pojmenování se objevují především v oblasti moderních technologií a ekonomiky, tedy dvou specifických odborných oblastí, a sice v obou analyzovaných vzorcích. Ostatní výrazy zahrnujeme pod víceslovná pojmenování kvůli vysoké frekvenci jejich společného užití v analyzovaném materiálu. Objevují se často v souvislosti s politikou Evropské unie a problematikou migrační krize.

V materiálu získaném z tištěného deníku jsme mohli pozorovat i grafickou podobu nových výrazů. Zjistili jsme, že se v naprosté většině projevila tendence ústupu od ortografické adaptace, která je daná rozšířenou znalostí angličtiny českých mluvčích.

8 Závěr

Cílem této práce bylo popsat dynamiku jazykových prostředků realizovanou prostřednictvím aktuálních a přibývajících inovační jevů a procesů lexikálních a slovotvorných, které se vyskytují v žánru zpravodajství vybraných masových médií. Za tímto účelem jsme využili mediální obsahy hlavního zpravodajského pořadu jediné české veřejnoprávní televize, Událostí, a titulní strany nejčtenějšího soukromého deníku, Mladé Fronty DNES. Dané zdroje jsme mapovali po dobu jednoho kalendářního roku (2016).

V teoretické části práce jsme popsali příčiny a projevy dynamiky jazykových prostředků, které jsou přirozenou součástí každého živého jazyka. Dále jsme za pomoci teorií stylistiky a masové komunikace popsali dosavadní podobu analyzovaných mediálních obsahů, vůči které jsme projevy jazykové dynamiky vymezovali.

Prostřednictvím excerpcí daného materiálu jsme získali databázi jazykových inovací, které jsme rozřadili podle slovotvorných postupů. V jejich rámci ještě proběhlo tematické řazení jednotlivých výrazů. Každá z popisovaných oblastí i slovotvorných postupů by si zasloužila samostatnou práci, kde by byla analýza provedena mnohem hlouběji. Cílem práce naší však nebylo detailně popisovat jednotlivé příklady, ale prostřednictvím nich se dobrat k trendům, které současná jazyková dynamika přináší.

Bylo potvrzeno, že inovace pronikají do českého jazyka v naprosté většině z angličtiny. Anglické prvky se dostávají do nové české slovní zásoby ve formě morfémů, nejčastěji prefixoidů, či celých výrazů nebo jejich významových posunů. U přejímek se v psaném jazyce téměř neuplatňovala ortografická adaptace. Anglicismy se neobjevují pouze v tematické oblasti moderních informačních technologií, i když ta stále představují v identifikovaných inovacích největší část. Jazyková dynamika se projevuje i bulvarizací jazyka, pronikáním prvků, které nenáleží do spisovné variety jazyka. Inovační procesy jsme identifikovali i v užívání obrazných pojmenování a zřídka i frazémů. V poslední části materiálové práce jsme se zaměřili na víceslovná pojmenování. Zjistili jsme, že největší podíl ustálených kolokací má podobu dvouslovných výrazů, v nichž první část představuje shodný přívlastek a druhá část substantivum.

V poslední kapitole jsme se věnovali srovnání identifikovaných inovací. V jeho rámci jsme zjistili, že tištěné médium přináší větší prostor pro odrážení jazykové dynamiky, což je dáno povahou jeho recepce i nižší mírou regulace, než je podrobováno veřejnoprávní vysílací médium.

Zkoumání jazykových inovací dnešní češtiny může ukázat některé synchronní vývojové tendence a také faktory, které tuto dynamiku určují či ovlivňují. Jsme si vědomi limitů, které přináší analýza tak schematického žánru, jako představuje zpravodajství, navíc v médiích, která jsou považována za seriózní. Vzhledem k normotvornosti jazyka veřejnoprávní televize (a vlivu masových médií na jazyk velkého počtu lidí obecně) však můžeme předpokládat, že inovace užití v jejich obsazích mají potenciál dostat se do centra běžně užívaného lexika češtiny.

9 Seznam použité literatury a zdrojů

Periodika

Mladá fronta DNES. Praha: MAFRA, citováno od 1. 1. 2016 do 31. 12. 2016. Dostupné z <https://www.newtonmedia.cz/cs>. ISSN 1210-1168.

Události. [televizní pořad]. Praha: ČT, citováno od 1. 1. 2016 do 31. 12. 2016. Dostupné z <https://www.newtonmedia.cz/cs>.

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

BELL, Allan. *The language of news media*. Oxford: Blackwell, 1991. Language in society, 16. ISBN 0-631-16435-9.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Tvoření slov skládáním*. Praha: ISV, 1995. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-04-8.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. Vliv angličtiny na češtinu. In DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Akademia, 1997, s. 271–279. ISBN 80-200-0617-6

BRABCOVÁ, Radoslava a Milan ŠTÍCHA, ed. *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988. Sborník Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

ČECHOVÁ, Marie: K stylové dynamice jazykových prostředků. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, 155–160.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.

- Český národní korpus – SYN2015. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- CHLOUPEK, Jan: Dynamika jazykových útvarů. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, 9–14.
- DANEŠ, František. *Kapitoly z praktické stylistiky*. Praha: Orbis, 1955.
- DANEŠ, František. Faktor Rh // Rh-faktor // Rh faktor. In: *Naše řeč*, 1985, **68** (4), s. 176–182. ISSN 0027-8203.
- DANEŠ, František. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1648-3.
- DOKULIL, Miloš a Bohuslav HAVRÁNEK, ed. *Tvoření slov v češtině*. Praha: Československá akademie věd, 1962.
- ERTL, Václav. „Dobrý autor.“ In *Dobrý autor: Výbor z jazykovědného díla*, ed. Jan Chromý, 87–102. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-54-7
- FISKE, John. *Introduction to communication studies*. 2nd ed. London: Routledge, 1990. Studies in culture and communication. ISBN 0-415-04672-6.
- GAZDA, Jiří. *Dynamika jazykových procesů v transformačním a posttransformačním období vývoje ruské společnosti*. Brno, 2012. Habilitační práce. Masarykova univerzita.
- HAUSENBLAS, Karel. K základním pojmům jazykové stylistiky. In *Slovo a slovesnost*. 1955, **16** (1), s. 1–15. ISSN 0037-7031.
- HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1980. Učebnice pro vysoké školy.
- HAVRÁNEK, Bohuslav. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In HAVRÁNEK, Bohuslav a Miloš WEINGART, ed. *Spisovná čeština a jazyková kultura*, 1932, 32–84.
- HLADKÁ, Zdeňka. Ekologie. In: *Naše řeč*. 1990, **73** (1), s. 54–56. ISSN 0027-8203.
- HLADKÁ, Zdeňka. Lexikologie. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 65–108. ISBN 978-80-7106-624-8.
- HLAVSA, Zdeněk. K některým otázkám syntaktické normy. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 63–70.
- HRBÁČEK, Josef. Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny. *Slovo a slovesnost*. 1971, **32** (1), s. 26–34. ISSN 0037-7031.

- HRBÁČEK, Josef. Dynamika prostředků koherence textu v češtině. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 79–84.
- JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. In: *Naše řeč*, 2001, **85** (4), s. 169-176. ISSN 0027-8203.
- JANOVEC, Ladislav. Nevětné frazémy v nové slovní zásobě. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, 147–158. ISBN 80-86496-21-X.
- JANOVEC, Ladislav a Albena RANGELOVA: Suffixoidy a suffixoidní lexémy u substantivních kompozit. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, 85–98. ISBN 80-86496-21-X.
- JEDLIČKA, Alois. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha: Univerzita Karlova, 1974.
- JEDLIČKA, Alois. Jazyková kultura. In KUBÍK, Miloslav a Wilhelm SCHMIDT. *Jazykověda a příprava učitelů jazyků: teoretické problémy*. Praha: Univerzita Karlova, 1980. Sborník Pedagogické fakulty University Karlovy.
- JELÍNEK, Milan. Stylistika. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 699–777. ISBN 978-80-7106-624-8.
- JELÍNEK, Milan a Marie KRČMOVÁ. Stylový příznak. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2018. ISBN 978-80-7422-480-5.
- JÍLEK, Viktor, Božena BEDNAŘÍKOVÁ a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5125-1.
- JIRÁK, Jan. Diskuse o užívání spisovné češtiny z hlediska medializace veřejné a soukromé komunikace. *Naše řeč*. 2006, **89** (1), s. 15-20. ISSN 0027-8203.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6.
- JUNKOVÁ, Bohumila.: Internacionalismy v současné psané publicistice. In: RANGELOVA, Albena a Zdeňka TICHÁ. *Internacionalizmy v nové slovní zásobě*:

sborník příspěvků z konference, Praha, 16.-18. června 2003. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2003. ISBN 80-86496-11-2.

JUNKOVÁ, Bohumila. *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Praha: ARSCI, 2010. ISBN 978-80-7420-007-6.

KADERKA, Petr. Sféra mluvené mediální komunikace. In: *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika, s. 295–336. ISBN 978-80-200-2566-1.

KAMIŠ, Karel. K dynamice slovní zásoby v publicistice. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, 121–126.

KOCHOVÁ, Pavla. Prefixace u nových substantiv. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, 76–84. ISBN 80-86496-21-X.

Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání. Praha, 2003. ISBN 80-85005-46-8.

KŘÍSTEK, Michal. Způsoby vymezování stylové příznakovosti v lexiku. In *Linguistica ONLINE* [online]. 2005, (1), s. 1–8 [cit. 2018-06-01]. ISSN 1801-5336. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/kristek/kri-007.pdf>.

KUCHAŘ, Jaroslav. Základní rysy struktur pojmenování. In *Slovo a slovesnost*. 1963, 24 (2), s. 105-114. ISSN 0037-7031.

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Vyd. 2. Přeložil Mirek ČEJKA. Brno: Host, 2014. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7491-152-1.

MAREŠ, Petr. Sféra psané mediální komunikace. In: *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika, s. 255–294. ISBN 978-80-200-2566-1.

MARTINCOVÁ, Olga. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

MARTINCOVÁ, Olga. Vývojové procesy v současné české slovní zásobě. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, 105–112.

MARTINCOVÁ, Olga. Na okraj konkurence slovotvorných prostředků. *Slovo a slovesnost*. 1990, 58 (3), s. 161–164. ISSN 0037-7031.

- MARTINCOVÁ, Olga. Nová víceslovná pojmenování. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 211–231. ISBN 80-86496-21-X.
- MARTINCOVÁ, Olga a Nikolaj SAVICKÝ. Hybridní slova a některé obecné otázky neologie. In: *Slovo a slovesnost*. 1987, **48** (2), s. 124–139. ISSN 0037-7031.
- MATHESIUS, Vilém. *Řeč a sloh*. Praha: Československý spisovatel, 1966. Otázky a názory (Československý spisovatel).
- MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Praha: Mladá fronta, 2011. Strategie. ISBN 978-80-204-2409-9.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšíř., a přeprac. vyd.. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.
- MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.
- MRAVINCOVÁ, Jitka. Neosémantismy vzniklé pod vlivem cizího jazyka. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005a, 180–186. ISBN 80-86496-21-X.
- MRAVINCOVÁ, Jitka. Přejímání cizích lexémů. In *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005b, 187–211. ISBN 80-86496-21-X.
- NĚMEC, Igor: Strukturní předpoklady zániku slov. In: *Slovo a slovesnost*. 1968, **29** (2), s. 152–158. ISSN 0037-7031.
- NĚMEC, Igor: O změnách slovní zásoby. In: *Naše řeč*. 1970, **53** (4–5), s. 235-242. ISSN 0027-8203.
- NIŠEVA, Božana. *Inovační procesy v české a bulharské jazykové situaci: (na materiálu jazyka médií)*. Praha: Karolinum, 2014. *Studia philologica Pragensia*. ISBN 978-80-246-2239-2.
- OSVALDOVÁ, Barbora a Jan HALADA, ed. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozš. vyd. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-266-7.
- OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1899-9.

PÁLENICKÝ, JOZEF. Manipulácia pomocou titulkov: nadpis tam, obsah onam. *Slovenské pohľady*, 2007, 4, s. 13–26. ISSN: 1335-7786.

RANGELOVA, Albená. Nové komunikační prostředky jako zdroj internacionálního lexika. In: *Internacionalizmy v nové slovní zásobě: sborník příspěvků z konference, Praha, 16.-18. června 2003*. Praha: Ústav pro jazyk český, 2003. ISBN 80-86496-11-2.

RANGELOVA, Albená. Neosémantismy a neosémantizační procesy. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 159–179. ISBN 80-86496-21-X.

REJZEK, Jiří. K formální adaptaci anglicismů. In: *Naše řeč*. 1993, 76 (1), s. 26-30. ISSN 0027-8203.

ŠEBESTA, Karel. Jazyk zpráv. In: OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1899-9.

ŠLOSAR, Dušan. Slovo tvorba. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 109–226. ISBN 978-80-7106-624-8.

ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeské tvoření slov*. Praha: SPN, 1971.

ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku*. Praha: SPN, 1972.

ŠOLTYS, Otakar. Komplexní komunikát a ikonizace mediální krajiny. In: PATRÁŠ, V., ed. *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach*. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Béla, 2004, s. 257-271. ISBN 80-8055-979-1.

SVĚTLÁ, Jindra. Nové názvy akcí a poplatků. In: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005, s. 69–75. ISBN 80-86496-21-X.

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-096-8.

VALDROVÁ, Jana. Novinové titulky z hlediska genderu. *Naše řeč*. 2001, 84 (1), s. 90–96. ISSN 0027-8203.

VANĚKOVÁ, I.: „Dům i Domov v češskoj jazykovej kartine mira”. In: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. Lublin: UMCS, 2012.

WIERZBICKA, Anna.: *Understanding Cultures through Their Key Words*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1997.

ZAHRADNÍKOVÁ, Andrea. *Persvaze neverbálních prostředků v současné žurnalistice*. Č. Bud, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce prof. PhDr. Alena Jaklová, CSc.

ZYCHOVÁ, Tereza. *Porovnání jazykových prostředků ve zpravodajství tzv. seriózního a bulvárního tisku*. Liberec, 2015. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

Slovníky

ASCS: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0982-5.

NESČ: KARLÍK, Petr Karlík, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2018.

PSČJ: *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: SPN, 1935–1957.

SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1446-2.

SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1989.

SN1: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0640-0.

SN2: MARTINCOVÁ, O. a kol. *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1168-4.

Elektronické zdroje

Česká televize [online]. Praha: Česká televize, 2018 [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/>.

Český národní korpus – SYN [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

Databáze excerpčního materiálu Neomat [online]. Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR [cit. 2018-08-02]. Dostupné z <http://neologismy.cz/>.

IDnes.cz [online]. Praha: Mafra, a. s., 2018 [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/>.

LEXIKO: webové hnízdo o novodobé české slovní zásobě a výkladových slovnících
[online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR [cit. 2018-05-12]. O slovnících. Dostupné z:
<http://lexiko.ujc.cas.cz/>.

MediaGuru [online]. Praha: PHD, 2018 [cit. 2018-08-01]. Dostupné z:
<https://www.mediaguru.cz/>.

SyD - Korpusový průzkum variant [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF
UK. Praha 2011 [cit. 2018-08-02]. Dostupné z: <http://syd.korpus.cz>.

Události: O historii pořadu. In: *Abeceda ČT* [televizní dokument]. Praha: ČT24, 28. 8.
2016 [cit. 2018-07-24]. Dostupné z: [https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-
udalosti/bonus/11559-o-historii-poradu](https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/bonus/11559-o-historii-poradu).

Příloha 1.

Seznam identifikovaných absolutních inovací

Události ČT

alávita	eurokomisařka	nanotechnologie
antidopingový	europarlament	narkomafie
bestseller	europoslanec	neekologicky
biomateriál	eurozóna	nikáb
biopalivo	exhejtman	obezitolog
biosimilární	exředitel	park and ride
biosložka	ferrata	paromil
bitcoin	generikum	pasivně
blogger	growshop	pešmerga
briefovat	hackerství	protinorské
Brexit	hacker	průmysl 4.0
brownfield	hobbylab	přetáčení
burkiny	hotspot	pseudoelita
call centrum	hyperrealistický	rychlolvlak
crowdfunding	inkluze	screening
Czechia	islamizace	segway
dieselgate	jezíd	sick days
dron	Jízdomat	síta
e-shop	kvízomat	skialpinista
ebola	kyberkriminalita	skimming
e-cigarety	lobbistika	skluzu
ekozemdělec	mikrojesle	spolujízda
elektroodpad	mikrokoberec	stream
elektrovůz	mikrovarna	superčtvrtek
e-pokladna	miniučiliště	superposudek
eurodotace	monitorovat	šéfdirigent
eurokomisař	nanodisk	šrotovné

termokamera
trafika
trolling
Trumping
ultrafiltrace
ultralight

ultraortodoxní
usnášeníschopné
vahabismus
videomapping
videoprojev
vozejkmap

wellness
whistleblower
youtubering
zatraktivnit
zika

Mladá fronta DNES

antievropský
antiimigračně
antiislamistický
antizemanovský
Antizeman
blackout
Brexit
byznysmen
catch all party
celounijní
cenotvorba
cigaretář
Darknet
deanonymizace
dohodář
dron
establishment
eurodávka
eurofond
eurokomisařka
eurozatykač
eurozóna
exhejtmanka

exnáměstek
fotovoltaika
freeriding
gripen
hyperloop
inkluze
in-line
kontroval
Konvičkovce
kriminlizování
křivárna
kultivovatelní
kyberkriminalita
kyberprostor
kyberšikana
last call
mileniál
mikročástka
odblokace
pešmerga
phishingový
pípák
printscreen

proinvestovat
prolétat
protiislamizační
protimigrantský
protiuprchlický
prouprchlický
předplacenka
psychiatrička
reinvestovat
roadshow
rowdies klub
salafista
salámista
seberadikalizace
schengenbus
smartphone
spot
superspeciální
superúředník
superúterý
supervážný
šífák
šmejda

šrotovné
taxidispečink
taxivrah
Technopark
termokamera
think-tank
Trumpland
volnomyšlenkářsky
whistleblower
youtuberovat,
znevěrohodnit
zpravodajec